

Изъ „Полски Пѣсни“ на Церковски

Що ли ми се мене
Тѣй сърдце присвива;
Що ли ме не радва
Сѣидба и нива.

Що ли то тѣжовно
Лѣтого посрѣща: —
За оранъ, за копанъ,
Що ли се не сѣща? —

Ахъ догаждамъ ази
Що се то присвива
Защо го не радва
Сѣидба и нива:

Сѣидбата мол
Другъ ще да пожене
Зрънцето богато
За лихви ще вземе

Кукурузъ на угаръ
Другъ ще да покърши
Бирника за данѣкъ
Ще да го довърши

Гроздове на лозе
Други ще да грабне
За менъ ще останатъ
Двѣ-три гърла гладни.

Другъ ще мойта мѣка
Прибере, запази . . .
И мога-ли съ радостъ
Да живѣя ази?

Ахъ смейте се вие
Охоловници ближни
Радвайте се всички
Людие безгрижни

Азъ ще да полѣж
Мойте съззи ясни,
Данò изъ тѣхъ нѣщо
За менъ да израстне.

Въпроса за сѣмейнитѣ имоти.

Помнятѣ читателитѣ ни, че въ кн. № № II — V, год. II, на списанието ни ние първи въ рѣдѣ статии, озаглавени „в. „Бюлетинѣ“ за земледѣлческый кредитъ и едно наше мнѣние“ се постаряхме да докажемъ необходимостта отъ законъ за гарантиране отъ продажба извѣстна частъ отъ имота на земледѣльца или пъкъ измѣнението на чл. 859 отъ Гражданското сѣдопроизводство въ смисълъ: да се протектира такава частъ отъ имота на земледѣльца, каквато ще бѣде достасъчна не само да прѣхрани сѣмѣйството му, нѣ и да не спира неговата функция като производителъ. За да подкрѣпимъ това си мнѣние ние приведохме единъ членъ отъ Закона „Homestead laws“, създаденъ въ Сѣверо Американскый Щадъ Техасъ, въ който членъ бѣше изброена каква частъ отъ имота и кои вѣщи на длъжника не може да се продаватъ за дългове, и послѣ направихме едно сравнение на този членъ отъ закона съ нашия 859 отъ Гражданското сѣдопроизводство, отъ което излизаше че у насъ творителитѣ на този членъ сѣ съвършено испустнали отъ прѣдъ видъ, че страната ни е земледѣлческа, че $\frac{2}{3}$ отъ населението е земледѣлческо и че естествено и поголѣмъ процентъ на продажби на длъжникови имоти ще се случва мѣжду тѣзи $\frac{2}{3}$ отъ населението — земледѣлцитѣ, та обезпечава повече вѣщи на неземледѣлци.

По послѣ този въпросъ захвана да се третира отъ прѣсата и най послѣ дочакахме да чуемъ, че се изработило отъ двама народни прѣдставители: „Законопроектъ за сѣмѣйнитѣ имоти“. Ние се погрижихме да намѣримъ този законопроектъ, нѣ не успѣхме и рѣшихме да дадемъ настоящата си статия безъ законопроекта, който ни бѣше дѣйствиелно необходимъ. Читателитѣ ни, вѣрваме ще ни простятъ за това, понеже тѣ знаятъ, че у насъ рѣдко се излагатъ законопроектитѣ на общественно обсъждане. Тѣ се създаватъ и узаконени чакъ се изнасятъ прѣдъ отитѣ на населението.

Понеже, до колкото знаемъ, този законопроектъ си остана законопроектъ, по нѣмание врѣмѣ да се узакони отъ каммарата и понеже има у насъ едно тѣчение, което вѣстава противъ този законъ, защото му е въ интересъ да остане голѣма частъ отъ населението безъ имотъ, та да сгъсти рѣдоветъ на съмишленниците му, ние прѣдприехме да излеземъ съ настоящата кратка, спорѣдъ важността на въпроса, статия и сподѣлимъ съ читателитъ си възгледи по въпроса.

Земледѣлието е индустрия, която най често бива осжждана на загуби. То е което за успѣванието си изисква рѣдъ економически условия, несъздадени още у насъ; Капитала на земледѣлието лѣжи въ земята и въ инвентаря му и единъ пѣтъ изгубенъ капитала—земледѣлеца вече не е собственикъ, той не е вече производителъ нито за себе си, нито за държавата, като членъ отъ послѣдната. Ако се има желание да се уреди една норма въ производството, върху която държавата да чака своятъ источникъ, необходимо е да се запази имотътъ въ рѣцѣтъ на производителитъ—собственици.

Въ течение на толкова години, отъ освобождение то ни до сега, можемъ да кажемъ, много малко е направено, което да се зачете за увеличавание на производството и подобрѣние на неговото качество, когато пѣкъ държавнитъ и лични нужди отъ година на година се увеличаватъ. притурете при това и понижението на цѣнитъ на единственното ни произведение — житото, благодарение задъ—океанската конкуренция и ще блѣсне като ясенъ день, че земледѣлцитъ отъ день на день губятъ, че у тѣхъ се исчерпва и надѣжда и сили и благонамѣреностъ и пр. а такъвъ вървежъ на работитъ води къмъ осиромашавание и задължняване. Много се е писало и говорило до сега за лихварството, за голѣмитъ земледѣлчески дългове и пр. та безъ цѣлно ще бжде и тука да се спираме на този въпросъ и ние ще останемъ съ мисълта че този въпросъ е ясенъ прѣдъ читателитъ ни.

За издължението на тѣзи грамадни дългове, нарастнали по единъ престѣпенъ начинъ, кредиторитъ—лихвари иматъ на очи имотътъ на длъжника и еже-

годно ние сме свидѣтели на продажби явно съсипателни за земледѣлческото население; така напр. А. има да зима отъ Б. една сума отъ 100 л. и за обезпечение на дългата си А. секвестира и продава на публиченъ търгъ една нива на Б., състояща отъ 30 декара, оцѣнена въ поземл. книга за 300 л., когато въ сжщностъ тя сега струва 350—400 л., Съдебний приставъ поставя за първоначална цѣна, при продажбата, дължимата сума отъ 100 л. и достатъчно е да се яви Х. да наддаде 1 л. и ще купи нивата само за 101 л., ако ли пъкъ и Х. не се яви да наддаде, то Пристава ще присъди имота върху длъжника за дължимата сума. Да не бждемъ голословни ние ще приведемъ слѣдующитѣ дѣйствителни факти.

1) Нивата на Исмаилъ Болатовъ, отъ с. Мусубей, Добричка околия, състояща се отъ $8\frac{1}{2}$ декара е продадена отъ съдебний приставъ за 9 л. (Д. № 554, продажбата утвърдена съ опрѣдѣление № 1624—1898 год.), значи декарътъ е продаденъ по 1·10 л., когато най-ниската оцѣнка въ поземлената книга на казаното село е 3 л. на декаръ — значи декарътъ е продаденъ за около $\frac{1}{3}$ отъ стойността му.

2) Нивата на К. Демировъ отъ с. Карали, Добричка околия, състояща се отъ 22 декара, е продадена за 15 л. 60 ст. (Д. № 547, продаж. утвърдена съ опрѣдѣление 1629/98 год.), значи декарътъ е продаденъ по 65 ст., когато най-ниската оцѣнка по поземл. книга на декаръ е 3 лева или тука декара е продаденъ само за $\frac{1}{5}$ отъ стойността му.

3) Нивата на Колю Костандиновъ, отъ с. Шахинларъ, Добрич. околия, състояща се отъ 25 дек. е продадена за 41 левъ (Д. № 574, продажбата утвърдена съ опрѣдѣление № 1620/98 г.), значи декара е продаденъ по 1·60 л., когато най-ниската оцѣнка на декаръ въ поземл. книга за това село е 6 лева — или тука декарътъ е продаденъ за около $\frac{1}{4}$ отъ неговата стойностъ.

4) Нивата на Караидаръ Юсейновъ, състояща се отъ 9·5 дек. е продадена за 8 л. (Д. № 548, утвърдена продажбата съ опрѣдѣление № 1630/98 г.) значи декарътъ е продаденъ по 90 ст. или за $\frac{1}{4}$ отъ стойността му.

Ако тѣзи имоти попадаха въ производителни рж-цѣ, т. е. пакъ у земледѣлци, то едва ли биха имали такова важно значение такива то продажби, но жалното е че при продажбата на такива то имоти не се явяватъ земледѣлци за конкуренти, по нѣмание пари, а въ повечето случаи, отъ желание да не напакостяватъ тѣ на селанина или събрата си, като че ли безъ тѣхъ нещастieto нѣма да сполети нещастия, се явяватъ за конкуренти разни прошеносци и дребни писарчета, които се слѣдъ това тоже впускатъ да експлоатиратъ земледѣлческото население. Такива то писарчета сж станали цѣли чифликчии, благодарение на слабата страна на закона. При такъвъ вървежъ на работитѣ числото на собственицитѣ земледѣлци се намалява, отваря се нова язва въ економическия животъ на селанина и още по безнадежно става неговото материално подобрене. Закона за подпомагане земледѣлцитѣ, пострадали отъ т. г. суша, обезпечи послѣднитѣ до 1 Септемврий т. г. Ето Септемврий наближава, изпълнителнитѣ листове се вадятъ и съ настѣпването на Септемврий Сждебн. пристави ще закрѣстосватъ селата съ истцитѣ и освѣтъ, че житото отъ хамбара ще изчезне, но и имотитѣ на земледѣлцитѣ сж въ опасностъ. По всичко се вижда че тѣзи година ще сме щастливи да дочекаме отлична реколта, обаче, колкото и да е отлична тя пакъ нѣма да е достатъчна да покрие даже тѣзи загуби, които прѣтърпѣ земледѣлеца въ миналитѣ 1897, 98 и 99 години, камоли да исплати стари дългове.

Както бѣхме казали и по рано чл. 859 отъ Гражданското сждопроизводство, гарантира отъ продажба за дългове само семѣ за 5 декара ниви, два вола, или два коня, или една биволица, или една крава или 5 овцѣ, или три кози и нуждната за тѣхъ храна за три мѣсеца, а нито педя земя. Понеже земледѣлцитѣ економически сж съвършенно разорени и понеже чрѣзъ спомнатиия по горѣ законъ платежитѣ отъ страна на земледѣлцитѣ сж спрѣни до началото на Септемврий, то твърдѣ е възможно, съ настѣпването на сѣщия всичкитѣ лихвари да се хвърлятъ върху жертвитѣ си и да посѣгнатъ и на имота имъ по недостигъ на произведението имъ и тогава ние

ще видимъ, че голѣма частъ отъ имота на селянитѣ ще отиде у търговцитѣ за съвършено ничтожна сума и понеже послѣднитѣ никога нѣма да пожелаятъ сами да се заловятъ съ тѣзи трудна, нѣ благородна кариера, защото въ нея нѣма никакви гешефти, то земята ще бѣде пакъ оставена само за ползуване подъ тѣжки неисплатими наеми на земледѣлцитѣ, които вечно ще работятъ и вечно ще дължатъ.

Ето защо повече отъ необходимо се явява въ случая съществуването на единъ законъ който да гарантира извѣстна частъ отъ имота на селянина. За такава ние намираме 60 декара нива. 2 декара лозя, 2 дек. ливада, кѣща, дамъ (яхъръ), плѣвникъ, хамбаръ, плугъ, рало, тѣрмжкъ, валякъ, кола, два вола (а за Добруджата, кѣдѣто разработването на почвата е невъзможно съ два вола да се оставятъ четири вола), два коня, една крава, 25 овци, или 10 кози, храна за сѣмѣйството и добитъкътъ до нова реколта и сѣмѣ за засѣване на 30 декара и пр. Гарантиранъ единъ пѣтъ този имотъ отъ продажба, той освѣнъ че ще облагодѣтелствува сѣмѣйството на дължника, но и ще да даде възможност на собсвенника си да произведе и за себе си и за държавата и за кредиторитѣ му. За да можемъ да си прѣдставимъ по нагледно възможната економическа катастрофа, която заплашва нашето земледѣлие,

№ по редъ	Наименование на сѣржта	До 1 хек- тара	Отъ 1 до 2 хектара	Отъ 2 до 3 хектара	Отъ 3 до 4 хектара	Отъ 4 до 5 хектара	Отъ 5 до 10 хектара	Отъ 10 до 15 хектара	Отъ 15 до 20 хектара	Отъ 20 до 25 хектара
		Ч И С Л О Н А								
1	Варненский	3471	1847	3352	2219	2127	73 7	3650	1973	1275
2	Търновский	10533	7445	5870	—	4730	3163	1152	—	—
3	Русеенский	2683	2822	3757	—	2679	3325	1463	—	—
4	Пловдивский	9882	9598	5248	—	38 3	1781	—	305	87
5	Трънскый	2284	2352	2090	—	1854	1233	460	—	—
		28,853	25064	19317	2219	15113	16809	6748	2278	1262
		90566								

безъ съществуването на такъвъ законъ, ние привѣждаме тука една вѣдомость, отъ която се вижда разпрѣдѣлението на обработваемото пространство мѣжду собственицитѣ си въ нѣколко само окръжи, за които можихме да съберемъ горнитѣ свѣденія.

Освѣтъ свѣденіята, помѣстени въ тѣзи вѣдомость за 5-тъ окръжи, намираме още слѣдующитѣ свѣденія въ докладитѣ на Окр. управители, които ни водятъ къмъ долнитѣ заключения:

а) **Плѣвен. Окр.** Спорѣдъ доклада на г. Плѣвенский Окр. Управитель, прѣдставенъ прѣдъ Плѣвенский Окр. Съвѣтъ, прѣзъ 1898 год. Плѣвенский окръгъ има 933850 декара обработваемо пространство. Спорѣдъ списъка на населенитѣ мѣста въ княжеството, издаденъ отъ Статистическото бюро, Плѣвенский окръгъ има 16074 сѣмѣйства и ако приемемъ, даже, че населението на гр. Плѣвенъ не е земледѣлческо, което не е до тамъ вѣрно, ще излезе, че въ Плѣвенский окръгъ има 13328 сѣмѣйства. Распрѣдѣлено обработваемото пространство 933850 декара на числото на сѣмѣйствата се получава че *средно* всѣко сѣмѣйство притежава около по 70 декара ниви.

в) **Ловчен. Окр.** Спорѣдъ сѣмѣйскій докладъ на г. Ловченский Окр. Управитель, прѣзъ сѣмѣйската година, Ловченский Окрѣгъ има 583809·2 декара ниви, 34805·1 декара лозя, а спорѣдъ списъка на населенитѣ мѣста

Отъ 25 до 30 хектара	Отъ 30 до 40 хектара	Отъ 40 до 50 хектара	Отъ 50 до 60 хектара	Отъ 60 до 70 хектара	Отъ 70 до 80 хектара	Отъ 80 до 100 хектара	Отъ 100 до 125 хектара	Отъ 125 до 150 хектара	Отъ 150 до 200 хектара	Отъ 200 до 250 хектара	Отъ 250 до 300 и повече	Всичко	Забѣлѣжка
639	717	34	19	135	105	155	118	124	40	17	43	29984	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32893	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17957	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27294	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10273	
699	717	340	190	135	105	155	118	124	40	17	43	118101	

ДОМАКИНСТВАТА

Ловченский окръгъ има 22155 сѣмѣйства, отъ които като спаднемъ 1475 — насѣляющи гр. Ловечъ, като не земледѣлци, което тоже не е до тамъ вѣрно, се получава 20680 сѣмѣйства. Распрѣдѣлено обработваемото пространство въ ниви на числото на сѣмѣйствата се получава 28·2 декара *срѣдно* на сѣмѣйство.

с) **Разград. Окр.** Спорѣдъ доклада на г. Разградский Окр. Управитель, въ окръга е имало въ 1892 год. 940712 декара обработваемо пространство, което било обработвано прѣзъ нея година отъ 19121 земледѣл. сѣмѣйства. Распрѣдѣлено това пространство на числото на земледѣлческитѣ сѣмѣйства се получава около по 49—50 декара *срѣдно* на сѣмѣйство.

Свѣденията, спомѣнати до сега за окръжитѣ: Варненский, Търновский, Руссенский, Пловдивский, Трънскій, Плѣвенский, Ловченский и Разградский, не ще да сж много различни отъ тѣзи въ останалитѣ окръжи, съ които не располагаме.

Отъ казаното до тука читателитѣ ни виждатъ, че освѣнъ въ частъ отъ Варненский окръгъ и то благодарение на рѣдконаселената Добруджа, у насъ прѣодолява дрѣбната собственостъ и че много е лѣсно да останатъ по голѣмата частъ отъ дрѣбнитѣ собственици безъ собственостъ.

Прокарванието на нашето мнѣние—да се гарантира чрѣзъ законъ отъ продажба на сѣмѣйство поне до 50 декара обработваемо пространство—ниви, ще се запазатъ само въ помѣнатитѣ въ вѣдомостъта петъ окръжи 90,566 производителни домакинства, които ще ползватъ съ своето си производство и себе си и околнитѣ си и държавата ни. Сжщо благоприятно ще подѣиствува то на поголѣмата частъ отъ населението, въ Плѣвенский и на цѣлото население отъ Ловченский и Разградский окръжи, тѣй като, както по горѣ видѣхме, на земледѣлческо сѣмѣйство се пада срѣдно въ първий окръгъ 70 дек., въ вторий 22·2 дек. и въ трѣтий 49—50 декара. Може би ще ни се възрази отъ нѣкои, че до сега не е сжществувалъ този законъ, и пакъ нѣма сѣмѣйства, лишени отъ земя. На такивато ще отговоримъ, че до сега никога не е било толкова економически компрометирано

положението на земледѣлца и че той съ малкото си приходецъ е погасявалъ поне що-годѣ отъ дълговетѣ си, та по рѣдко сж се намирали негови кредитори, които да посѣгнатъ на имота му; нѣ при всѣ това, отъ свѣденіята, които ни даватъ г. г. Окр. Управители въ Окржзитѣ: Търновский, Пловдивский, Руссенский и Трънскій окржзи, излиза че въ:

Търновский Окржгъ	има	4393	сѣмѣйства	безъ земя ¹⁾
Руссенский	”	9310	”	”
Пловдивский	”	1468	”	”
Трънскій	”	318	”	”
Всичко:		15499	”	”

Така щото само въ казанитѣ четири окржзи има 15,499 сѣмѣйства безъ земя, а колко ще сж въ другитѣ останали окржзи, за които нѣмаме свѣденія, — оставаме на читателитѣ да си дадѣтъ заключение.

Отъ мнозина заинтересовани — кредитори на земледѣлцитѣ, сме имали случаи да чуваме че узаконяването на подобна една мѣрка би било противъ тѣхнитѣ интереси и за това тѣ се явяватъ за ужасна опозиция на този законопроектъ. Ние мислимъ, че този законопроектъ, ако се прѣобърне въ законъ говори и въ тѣхна полза и то ето защо: дълговетѣ на земледѣлцитѣ до толкова сж нарастнали въ земл. каси, кредитнитѣ дружества и прѣдъ частнитѣ заимодавци (лихвари), щото ако тѣ посѣгнатъ да си събержтъ дължимитѣ имъ се сумми чрѣзъ секветръ и продажба на имота на длъжниците имъ земледѣлци, тѣ ще взематъ по една съвършено малка частъ, и при това ще оставатъ хиляди цѣли сѣмѣйства на улицата не мили не драги. (Впрочемъ лихваритѣ отъ това не губятъ, понеже тѣ десеторно сж си взели отъ длъжниците заетитѣ имъ сумми), безъ да иматъ що годѣ надѣжда да взематъ още нѣщо за въ бѣдѣще отъ длъжника, когато съ прокарването на този законъ и слѣдъ едно възможно привеждане въ извѣстность отъ държавни комиссии дълговетѣ на земледѣлцитѣ прѣдъ частнитѣ лица и слѣдъ това облаганieto имъ съ законна лихва до исплацанието имъ, кредито-

¹⁾ По голѣмата частъ сж въ Тръвненска околия.

ритѣ на земледѣлцитѣ ежегодно ще получаватъ по нѣщо срѣщу суммитѣ що иматъ да зиматъ и постепенно постепенно тѣ ще си получатъ всичко що иматъ да зиматъ, безъ да лишатъ длъжниците си отъ възможность да имъ се издѣлжатъ; Така щото длъжниците ще си останатъ собственици и полѣзни, както за себе си, така и за държавата, на която сж членове.

Освѣнъ тѣзи добри страпи на този законъ нѣ той има и друга морална страна за земледѣлческото население въ страната, а то е че до сегашний имотенъ или по добръ *материаленъ кредитъ* ще се замѣни съ *личний (мораленъ) кредитъ* и то ето защо:

Трѣбва да си признаемъ, че за заборчливанието на земледѣлческото население слѣдъ указанитѣ по рано причини идва и неумѣнието отъ страна на послѣдното да се ползува съ кредитътъ. Така напр. чести сж случаитѣ, когато земледѣлеца, при една малка нужда, е отивалъ при лихварина и този послѣдний, гледайки на неговото имотно състояние, му е заемвалъ съ готовность не само потрѣбната му сума, а му е прѣдлагалъ и повече само и само да може да турне относитѣ рѣка на имотътъ му. Непрѣсметливий селѣнинъ е заемвалъ тази сума, и понеже всичката му е била непотрѣбна, той я е употребявалъ за работи безъ които е можелъ или пъкъ за такива въ които вложеното нищо не произвежда. По такъвъ начинъ лихварина вече е вложилъ въ мрѣжата си селянина и остава само да чака да я събере и залови ловътъ си. Той промѣнява записа, надписва, прѣписва, спада, качва и пр. докато види че дългътъ нарастне до размѣръ такъвъ, който съотвѣтствува на най ниската цѣна на длъжниковий имотъ. Щомъ това е единъ пѣтъ постигнато той пристѣпва вече къмъ продажба на длъжниковий имотъ по показаний, въ началото на статията ни, начинъ. Съ прокарванието, обаче, на закона за семейнитѣ имоти заемодавецътъ ще бжде по внимателенъ и въздържливъ, като нѣма вече да хвърля око на имота на заемоскателя, а на неговата морална стойность: честенъ ли е, пестовенъ ли е, работливъ ли е и пр. Това естествено ще принуди и заемоскателитѣ да бждатъ пестовни, работливи, не-

правни платци и пр. за да могат да добиятъ по голѣмъ кредитъ. Личний кредитъ, споредъ насъ, има голѣмо значение за една страна.

И така ние намираме узаконяването на законопроекта за сѣмѣйнитѣ имоти не само за полѣзно нѣ и необходимо и дано бждемъ щастливи да го видимъ слѣдъ нѣколко мѣсеци обличенъ въ формата на законъ. Общаваме се да се повърнемъ по сѣщия въпросъ щомъ се сдобиемъ съ въпросний законопроектъ.

Селско-стопански дѣвически училища.

Жената е майка на свѣта; Тя е зачалото на поколението; Отъ нейната подготовка за възпитание, или по добръ, отъ нейното възпитание, зависи и домашното възпитание на потомството ѝ. Вънъ отъ тѣзи задължения, жената — селянка има и друга задача: тя е най-близкиятъ помощникъ въ трудната работа на мъжа си — селянина; тя въ повечето случаи играе ролята на економъ, администраторъ и пр. въ скромното стопанство. При все това, обаче, у насъ нищо не е направено до сега за обогатяването на нейнитѣ знания. „Жената не трѣбва много да знае“ — казватъ нашитѣ земледѣлци, казватъ го и хора съ прѣтенции на високо образование и ужъ познавачи на нашия економически животъ, и види се, за това освѣнъ нѣколко стопански училища изъ нѣкой и другъ отъ нашитѣ градове, плодъ на частната инициатива, нищо друго не е направено поне, за запознаване жаната, ако не за основно изучаване, съ отраслитѣ отъ нашия поминѣкъ, присѣщи на женската натура, а това не води къмъ добръ. Ние и по рано имаме случай да се искажемъ по досегашното фалшиво учение на жената и тука на кратко ще спомѣнемъ. Дѣвическиѣ гемназии ни даватъ хора, едничкото прѣдназначение на които е да бждѣтъ учителки. Тѣ, благодарение на досегашната програма въ гемназиитѣ, не изучаватъ нищо което ще имъ бжде потребно въ живота

като домакини, а като че ли даже тѣ умишлено се отстраняватъ отъ това. Слѣдствията отъ това сж: че тѣзи моми свършили гимназия биватъ приготвени като напустнатъ прага на гимназията да прѣсгжжтъ прага на училището, а не и за майки — домакини. Понеже такова е било и е направлението на нашитѣ дѣвически училища, земледѣлцитѣ, едно по нѣмание срѣдства да подържатъ дѣщеритѣ си въ градоветѣ, гдѣто живота е скжпъ, друго че тѣ рискуватъ слѣдъ свършване на гимназия да ги изгубятъ като работници-членове отъ земледѣлческитѣ имъ сѣмѣйства, се задоволяватъ да ги подържатъ рѣдко даже до свършване на задължителното учение и послѣ да кажатъ: „Жената не трѣбва много да знае“.

Никой селянинъ, обаче, не би отказалъ да подържа момичето си въ училище, ако и при най-малката материална възможность, ако той знае, че въ това училище то ще научи нѣщо полѣзно за прѣзъ животътъ му, че то слѣдъ свършването на това училище ще бѣде достойна домакина и другарка на бѣдѣщия си мжжъ — земледѣлецъ и че тя, посрѣдствомъ своитѣ си знания и трудъ, подпомогната отъ неуморимий си мжжъ ще може да увеличи прихода въ стопанството си и най-важното че тя ще умѣе да даде възпитание и вджхне любовь къмъ природата, къмъ физическия трудъ и пр. на своитѣ дѣца.

При никакво, почти, женско образование и теоритически знания по отраслитѣ на земледѣлческитѣ поминѣкъ, сегашнитѣ селянки пакъ, чрѣзъ, дрѣбнитѣ занятия и помощи, донасятъ единъ значителенъ приходъ въ селското стопанство; птицевѣдството повѣрено въ ржцѣтѣ само на женитѣ, на което се глѣда и отъ мжже и жени като на „дрѣбна работа“ е една доходна статия въ бюджета на земледѣльца, камоли пъкъ, ако домакинята — селѣнка познаваше отблизко по науката, разбира се практически, този отраслъ птицевѣдството и др. отрасли, като; копринарството, млѣкарството, пчеларството, градинарството, домашното ржководѣние и за изострувание на естетическия вкусъ знаеше и цвѣтарството.

Ако поне въ III кл. дѣвически училища се прѣ-

подаваше „стопанството“ въ по разширена програма, тъйзи празднота въ нашето учение бѣ се попълнила до нѣкъдѣ, нѣ за голѣмо съжаление „стопанството“ се прѣ-подава съвсѣмъ на кратко, и по такава програма, само по единъ часъ въ седмицата и само въ единъ класъ, щото прѣдмѣта става съвършено не нуженъ и безполъзенъ.

Всичко до тука казано ни кара да похвалимъ Варнен. Окр. съвѣтъ, за гдѣто въ послѣдната си Септемврийска сесия се е заинтересовалъ съ този толкова важенъ въпросъ и за неговото проучване и докладване е избралъ една 6-то членна комиссия отъ мѣжду съвѣтниците. Комиссията слѣдъ проучването на въпроса се е явила съ единъ протоколъ прѣдъ сесията, въ който мѣжду другото срѣщаме слѣдующитѣ цѣнни мотиви и прѣдложение: „ . . . . Комиссията е на мнѣние да се откриятъ нисши земеделѣчески училища за въ полза на възпитанието на селскитѣ дѣвойчета въ селско-стопанската наука.

Тѣзи идея комисията е приела, като взема прѣдъ видъ, че до сега нищо не е било сторено, за да може българската селинка — домакиня, майка на земеделѣ-леца да добива що годѣ по опрѣдѣлени и полезни знания по селското домакинство, вънъ отъ ония, които тя добива въ дома си. Комисията е увѣрена въ ползата на подобно възпитаване на селскитѣ дѣвойчета, понеже безспоренъ фактъ е, че ако земеделѣието у насъ стои много назадъ по успѣхитѣ си отъ ония на нашитѣ понапрѣднали съсѣди; то много по назадъ е и много по-занемарено е селското ни домакинство. Ролята на економи въ селската къща е възложена у насъ изцѣло на женитѣ и очевидно е, че поради тѣхната неподготвеностъ немогатъ много отъ цѣннитѣ селски продукти, да се прѣдлагатъ въ изискуемата съврѣменна форма и видъ, а отъ това слѣдва изагуба въ производството на селянина — земеделѣецъ. Много отъ селянчетата, възпитавани въ градоветѣ, напускатъ селата, поради простата причина, че навикнали въ града на единъ по добъръ животъ, оградени съ комфорта и удобность градски противопоставя имъ се селската непохватность и

неудобства въ живота, а отъ това и изгубване младитѣ интелегентни сили за земледѣлческитѣ села; подготвянето, прочее, на добри домакини, като внесе едно голѣмо подобрене въ селския животъ, нѣма съмнение, твърдѣ много помага за повдигане интелегентността на селянина и ползата, слѣдователно, по неговото напредване ще е огромна.

Изхождайки отъ тия и други съображения ний рѣшихме ходатайствуванието прѣдъ съвѣта за слѣдующето:

I. Да се устроятъ въ окръга двѣ селско-стунански дѣвически училища — едно за Добричка и Балчикска околии и друго за Варненска и Провадийска околии, като се построятъ въ нѣкой селскій центръ по междината на помѣнатитѣ околии. Въ тия училища да се приематъ момичета отъ 12 години нагорѣ, слѣдъ свършването курса на задължителното обучение въ основнитѣ селски училища. Курса на тия училища да е тригодишенъ съ программа по общеобразователнитѣ прѣдмети на подобнитѣ имъ нисши земледѣлчески училища и практичното, и възможно теоритично изучаване на: копринарството, млѣкарството, птицевѣдството, градинарството и домашно рѣководѣние. Подробната програма за тия училища да се изработи отъ М-то на Земледѣлието и Търговията.

II. Да се ходатайствуга прѣдъ съвѣта за отлуцанieto тая година една сума отъ 10.000 лева най-малко (по 5000 лева за всѣко училище) за фондъ по построяването имъ. Тая сума да се вложи въ банката, до като отъ сумитѣ прѣдвидени и отъ тия получени като помощъ отъ държавата се събере потрѣбната — за построяване тия училища.

III. Да се прѣпорѣча откриванieto на подобни училища изъ княжеството отъ М-то на Земледѣлието, като изработи то потрѣбния законопроектъ за настѣпаящата сесия на Народното събрание, като срѣдство най-подходяще и сигурно дѣйствующе по успѣха на земледѣлието.

Това прѣдложение бѣ разгледано и прието отъ сесията на 29 й Септемврий 1899 год. Остава сега да се

чака прилагането въ дѣйствиe на това рѣшеніе. Дано не остане и то само написано нѣ не изпълнено рѣшеніе, съ каквито сж пълни архивитѣ на Окр. Свѣти.

Външната житна търговия на Белгия.

Министерството на Търговията е получило отъ Търговския ни агентъ въ Анверсъ г. Страусъ слѣдующитѣ данни по интересующата ни външна търговия на Белгия прѣзъ 1899 година.

„Министерството на Финанситѣ въ Белгия е публикувало привременно цифритѣ за специалната търговия на Белгия съ чуждитѣ държави въ 1899 год. относително по-важнитѣ търговски стоки.

Оцѣненіята, дадени на внесенитѣ и изнесенитѣ стоки сж тѣзи, опрѣдѣлени отъ оцѣнителната комиссія за 1898 година.

Споредъ долната публикация Белгийската търговия би се увеличила въ 1899 год. съ 8⁰/₁₀ за вносътъ и 4⁰/₁₀ за износътъ.

Въ Белгия се е внесло за повече отъ 2100 милиона лева чужди произведения, отъ които за 416 милиона лева житни храни,

Пшеницата има свободенъ входъ въ Белгия. Вносотѣ на пшеница, бѣла пшеница и смѣсъ отъ пшеница и ржжъ сж били за 1899 г. 1,369,975,359 килограмма срѣщу 1,277,161,698 килограма за 1898 год. Пристиганията (вносоветѣ) отъ Руссія и отъ край Дунавскитѣ страни много отслабнаха; а износитѣ отъ Сѣвѣрно—Американскитѣ щати, (които се бѣха качили на 1500 ми. килограма за 1898 год.), се намалиха съ 10 милиона килограма за 1899 год. Напротивъ Аржентинската Република е увеличила износитѣ си отъ 21¹/₂ мил. килограма за 1897 г. на 143¹/₂ милиона за 1898 год. и на 364³/₄ милиона за 1899 година.

Примитѣ вносове на България за Анверсъ бѣха отъ 2490000 килограма за 1899 година срѣщу 5340000 килограма за 1898 г. и 18492261 килограма за 1897 г.; а Ромѣнскитѣ бѣха 127,188063 килограма срѣщу 272763161 килограма и 388,624,143.

Ржжъта има сжщо свободенъ входъ въ Белгия. Внесено е въ Белгия 28589062 килограма за 1899 г. срѣщу 83982960 килограма за 1898 година. България е внесла 103000 килограма, Ромѣния — 4034000 килогр. и Турция—14790000 килограма, сѣверо-Американскитѣ Щати сж станали най-главнитѣ доставчици за тия житни (зърнени) храни, послѣ иде Русия. Нашигѣ дастилатори употребяватъ значително голѣмо количество ржжъ, ечимикъ и царевича.

Въ Белгия е внесено 310324763 килограма ечимикъ за 1899 год. срѣщу 314332316 килограма за 1898 год. Ечимикътъ има тѣжъ сжща свободенъ входъ въ Белгия. Доставка се исклучително отъ

Русия (116176000 кил.), Оѣвѣро-Американскитѣ Щати (60962000 килогр.), Холадния (47852000 килогр.), Ромжнии (27590000 кил.), Турция (23110000 килогр.) и Франци (10354000 килогр.).

Царевичата, която има също свободенъ входъ, вносятъ ѝ се увеличава отъ день на день. Пристиганията (вносоветѣ) бѣха 518941353 килограма същю 458751069 килограма за 1898 год. Сѣверо-Американскитѣ Щати внесоха 218 милиона килограма, Аржентинската-Република 138 милиона килограма, Ромжния 69 милиона килограма, Русия 53 милиона килограма.

Овесътъ е наложенъ съ 3 лева на 100 килогр. вносно право. Въ Беглия е внесено за 1899 година 32262347 килограма същю 28611147 килгр. за 1898 год. Сѣверо-Американскитѣ Щати сж доставили 24 милиона килограма, Русия—5 милиона килограма, Холадния—2 милиона килограма.

Отъ свѣденіята, дадени отъ Окржжитѣ Земледѣлски Комисии излиза, че реколтата на житнитѣ страни въ Беглия за 1899 год. относително качеството ѝ количеството ѝ е слаба. Пшеницата, ржжъта и овесътъ сж били значително по-слаби отъ прѣдшедствующитѣ години.

Ето вносоветѣ на рогатия добитѣкъ прѣзъ двѣтѣ послѣдни години :

		1899	1898
Бикове	(Право л. 0'04 за тяж. отъ 1 кил.) глава	5309	7086
Бикчета	" " " " " " " " "	29	16
Волове	" " " " " " " " "	15365	16986
Волчета	" " " " " " " " "	155	292
Телета	" " " " " " " " "	10526	14187
Крави	" " " " " " " " "	21335	8814
Телци	" " " " " " " " "	14313	15055
Всичко глави		48032	62446

		1899 г.	1898 г.
Овни овци,	(Право лева 2 на глава) Глави	103733	110303 л.
Агнета	" " 1 " " " " "	61976	53376 "
Свине	(свободенъ входъ)	119	114 "
Коне	" " " " " " "	38079	41055 "
Жребци	" " " " " " "	2051	1869 "
Кози, Дивечъ, птици	(свободенъ входъ) за л.	1460844	1526119 "
Мйца	(свободенъ входъ) парчета	140179556	145939863 "

Централна линия и нашата износна търговия със добитък за Цариградъ.

Съ откриванieto на централната линия почти всичкитѣ наши градове отъ Сѣверна България много се доближиха до единствения и най-голямъ покупател и консоматоръ на нашия добитъкъ и суровитѣ му произведения — Цариградъ; по прѣди само крайморскитѣ окрѣзи изнасяха най-много добитъкъ за Цариградъ по морския пътъ, като най-ефтинъ и пай-сгоденъ; окрѣжията, прѣзъ които минава Хиршовата линия и малкитѣ парчета отъ нашитѣ желѣзни пѣтища, изнасяха своя добитъкъ за Цариградъ по тѣхъ; по голѣмата частъ отъ нашитѣ производителни центрове на добитъкъ, като Плевенъ, Враца, Свищовъ, Ловечъ и пр. бѣха лишени отъ бързи съобщения съ главния пазаръ, затова въ тия мѣста добитѣка винаги се е продавалъ много ефтино; а когато отъ тия мѣста нѣкой търговецъ е искалъ да закара добитъкъ за Цариградъ, той никога не е чакалъ добръ да се нагон, че тогава да го кара за проданъ, защото тѣстия добитъкъ не може да пътува, отъ пътуването той губи отъ своята тѣтѣжестъ и се поврѣжда, а обикновено слабо оправенъ се е пуцалъ добитѣка на пътъ и по пътя, понеже отъ далечнитѣ наши окрѣзи до Цариградъ по сухо добитѣка отива най-малко за два мѣсеца, добитѣка пасе, кърми се и като наближи Цариградъ, остава се 10—15 дена на мера и тогава вече се продава. Тоя начинъ на търгуване съ добитъкъ е свързанъ съ хиляди неприятности и съ много загуби, — понеже по голѣмата частъ отъ годината полетата сѣ покрити съ ноемъ, то при прѣминаването на добитѣка покрай забранени и засѣти мѣста, нѣкои добитѣци се отбиятъ малко въ тия мѣста и падаритѣ сѣ тамъ, за да глобятъ стопанина; прѣминава добитѣка прѣзъ нѣкое село, въ което върлува заразителна бѣлѣстъ, а пазачитѣ на търговския добитъкъ не могатъ да знаятъ това, оставятъ добитѣка да пасе въ заразената мѣстностъ, напоятъ го на омърсенитѣ извори и щомъ

добитъка стигне кждѣ Одринъ и по-нататкъ и той се разболѣва, — въ такъвъ случай загубитѣ за търговеца сж огромни.

Споредъ Санитарния законъ, всѣко свидѣтелство за износъ на добитъкъ има сила само 10 дена, а за да стигне добитъка отъ Враца или Плъвенъ до Хибиочево, потребни сж 25—30 дена, ето ти друга неприятностъ и неочаквани разноси — да искашъ отъ Министерството разрѣшение да се пусне добитъка.

Освѣнъ всички тия прѣпятствия, по пѣтя не липсватъ крадци на добитъкъ, които сжщо пакостятъ на търговцитѣ; а вълцитѣ сжщо изобилствуватъ, издебнуватъ пастиритѣ и си откредватъ по нѣкоя плячка.

Може да се се каже, че отъ трѣгванието на добитъка до прѣдаванието му на касапетѣ, търговцитѣ на всѣка минута сж изложени на загуби, а тия загуби много сж прѣчили върху успѣха на нашата търговия съ добитъкъ въ Цариградъ.

Съ откриванieto на централната линия всичкитѣ горни спънки се прѣмахватъ; добитъка и произведенията му отъ най-далечнитѣ наши градове въ Сѣверна България за 3 дена-а най-много за 4, могатъ да бѣдѣтъ въ Цариградъ.

Освѣнъ, че се улесняватъ твърдѣ много съобщенията, па сега има и това прѣимущество, че добитъка може да се нагои много добрѣ въ изобилнитѣ и обширни пасбища, изъ Врачанско, Плъвенско и пр., и така нагоенъ да се испраща за Цариградъ, — аслж сега вече нѣма да има смѣтка търговеца да кара слабъ добитъкъ, понеже разносикитѣ сж се едни за слабия и за оправения, за малкия и за голѣмия.

За да може сега да се усили нашата износна търговия съ добитъкъ въ Цариградъ, необходимо е да се улеснява и поощрява.

Ний знаемъ, че всичкитѣ произведения отъ Южна България, съ Софийския и Кюстендилския окрѣзи наедно, се изнасятъ за Цариградъ по Хиршовата линия; нѣщо повече — оризитѣ отъ Т.-Пазарджикъ и Пловдивъ, прѣдзначени за Варна, се прѣнасяха прѣзъ Цариградъ за Варна; това нѣщо може би ще се види невѣроятни на мнозина, но то е фактъ и ако нѣкой иска да се увѣри, може да се отнесе до Варненскитѣ търговци.

Всичкитѣ храни отъ Ст.-Загора и Нова-Загора, макаръ тия пунктове и да сѣ много близо до морото, се изнасятъ за чужбина пакъ по Хиршовата линия прѣзъ Деде-Агачъ, който пакъ е 3—4 пѣти по дълъгъ, отколкото пакъ Нова-Загора—Бургасъ.

Въ търговията патриотизмъ нѣма и не може да има; тамъ, дѣто се има работа съ парѣта, на първо мѣсто стои интереса. Нашитѣ търговци отъ Сѣв.-България може да сѣ много добри патриоти; тѣхъ, както и всѣки Българинъ, може да ги боли сърдцето, че стокитѣ отъ Южна-България не минаватъ по нашата линия Ямболъ—Бургасъ и Бургаското пристанище, но щомъ единъ чувалъ оризъ отъ Пловдивъ въ Варна прѣзъ Цариградъ имъ пристига съ 1 $\frac{1}{2}$ левъ навло по-малко, отколкото прѣзъ Бургасъ, тѣ прѣдпочитатъ доставката прѣзъ Цариградъ. Сжщитѣ съображения иматъ и търговцитѣ житари отъ Нова-Загора, Радне-Махале и пр. за да си испращатъ житата прѣзъ Д. Агачъ, а като се притури при това и неописуемитѣ спѣнки, които се правятъ на нашитѣ търговци отъ Хиршовата компания за стокитѣ, отправени прѣзъ Бургасъ, ще стане много ясно, защо се прѣдпочита обиколния пѣтъ.

Каквото прави компанията на Источнитѣ желѣзници, за да отива всичката износна стока отъ Южна България по нейнитѣ линии, това сжщо сега трѣбва да прави и нашата държава, за да насочи всичкитѣ износни стоки отъ цѣла Сев. България за Цариградъ прѣзъ Варна.

Спѣнкитѣ, които источната компания прави на нашитѣ търговци, които си отправятъ стокитѣ прѣзъ Бургасъ, като — недоставяне на врѣме вагони, или ако търговеца иска 10 вагона, то му се даватъ само 1 и пр., нѣма нужда да се правятъ отъ нашата държава.

Най-главното, което трѣбва да се направи, то е да се изучатъ добрѣ тарифитѣ за разнитѣ стоки и особено за добитѣка, отъ разнитѣ пунктове на линията Цариградъ—Пловдивъ и Плевенъ—София до Цариградъ отъ една страна, Т.-Пазарджикъ—София и Цариградъ—София—Плевенъ—Варна—Цариградъ отъ друга; да се направи така, щото навлото на тонъ и километръ, на глава добитѣкъ и километръ отъ Т.-Пазарджикъ и Цариградъ прѣзъ София—Плевенъ—Варна за Цариградъ да бѣде съ нѣколко лева по-

долу, отколкото прѣзъ Пловдивъ за Цариградъ, за да отива всичката стока по Централната линия.

Разбира се, че компанията на Источнитѣ желѣзници ще намали навлото до минимумъ, само и само да отиватъ нашитѣ износни стоки по нейнитѣ линии, но това сжщото ще направи и трѣбва да направи и нашата държава; ний даже трѣбва да отидемъ до тамъ, щото 2—3—5 години да земаме навло на износнитѣ стоки, колкото струватъ разноснитѣ на държавата по линията безъ никакви печалби само и само да се отклони износа отъ Хиршовата линия, която по тоя начинъ ще се съсипе. Нашата държава може да направи, нѣколко години подъ редъ, извѣстни парични жертви за да може да привлече търговцитѣ да си изнасятъ стокитѣ прѣзъ Варна.

Съ голѣмитѣ отстъпки и улеснения, които държавата ще направи за износа на мѣстнитѣ произведения и особено на нашия добитѣкъ, търговцитѣ не ще иматъ смѣтка да отправятъ добитѣка си за Цариградъ по сухо (по крака), а ще го изнасятъ по нашата желѣзница.

Друго нѣщо, което трѣбва да се направи за улеснение на нашата износна търговия, а най-вече на добитѣка, който не може да се държи дълго врѣме по станциитѣ, било зимѣ по студоветѣ, било лѣтѣ въ голѣмитѣ горѣщини и гладенъ, е—да има свѣръзка между товарнитѣ тренове отъ Т.-Пазарджикъ—София, Цариградъ—София и послѣ София—Плѣвенъ—Варна и Българскитѣ параходи за Цариградъ. Безъ тия прями съобщения между Софийската, Централната линия и параходитѣ по Черно море никакъвъ успѣхъ не може да се очаква, или най-много, което може да се допусне, то е да има между пристигането на товарнитѣ тренове въ Варна и заминаването на параходитѣ единъ промеждутокъ максимумъ 24 часа.

Намъ и сега даже се вижда много чудно това изолирано циркулиране на треноветѣ по линиитѣ Руссе—Варна, Варна—София и Саранъ-Бей—Цариградъ, когато въ интереса на страната, на пжгницитѣ и на търговията е, щото трена отъ и за Руссе да отива само до и отъ Каспичанъ, а отъ Каспичанъ за Варна трѣбва да остане само Софийския трень. Послѣ трена отъ Варна до София трѣбва да бже въ свѣръзка съ трена отъ Цариградъ, както и отъ Со-

фия за Варна трѣбва да бѣде въ свѣзка съ трена отъ Виена. Ний вѣрваме, че всичко това скоро ще бѣде уредено по горния начинъ.

Въпросътъ който подигаме въ тая статия е отъ капитална важностъ за нашата търговия, за интереситѣ на нашето желѣзнопѣтно дѣло и за населението, той заслужава пълно внимание отъ хората, отъ които зависи неговото уреждане. Ний ще имаме случай и другъ пѣтъ да поговоримъ по него.

Ст. Добринъ.

Избора на кравитѣ за млѣко

До сега азъ указахъ, въ главни черти, на какво трѣбва да се обръща внимание при избиранieto на расплодницитѣ, ако искаме да получимъ и добри приплоди; но тамъ нищо почти не се спомѣнуваше, на какво трѣбва да се обръща внимание при избиранieto на кравата, ако искаме да ни дава повече млѣко, — тая празнота искамъ да попълня съ настоящата си статия.

Трѣбва да кажа още въ самото начало, че у насъ кравата служи да отглежда телци, на много мѣста — за работа, а за млѣко не трѣбва и да се говори, — съ твърдѣ малки исключения никждѣ у насъ кравата не се експлоатира за млѣко, а на много мѣста стопанитѣ сж довольни, ако кравитѣ имъ иматъ достатъчно млѣко за отхранване на своитѣ телци. Има стопане, които притѣжаватъ 30—50—70 крави, но нито 70 грама млѣко не получаватъ отъ тѣхъ; а при това млѣкото е единъ отъ най-важнитѣ и най-цѣннитѣ продукти на кравата; неговата консомация, както и оная на маслото и разнитѣ сиренета, всѣки день расте. Отъ друга стрѣна ако приемемъ, че една крава на годината дава 800 kg. млѣко, което може да се получи отъ нашитѣ маломлѣчни крави, защото чуждитѣ млѣчни крави даватъ до 3000—3200 kg., и се продаде по 10 ст. килограмма, ще се получи 80 лева на годината отъ

млѣко; а едно теле, отхранено отъ сжщата крава, въ края на годината нѣма да струва повече отъ 15 — 20 л., значи ще има загуба на всѣка крава около 60 лева.

Нека земемъ прѣдъ видъ и това обстоятелство, че ний сме земледѣлческа и скотовѣдна страна, въ която има съ хиляди крави, а като потърсите масло или подобро сирене, неможете да намѣрите; но тая празнота, резултатъ на нашето неумѣние да се ползуваме отъ благата, съ които природата е надарила нашата земя, се попълня много сполучливо отъ чуждитѣ държави, които всѣкидневно се грижатъ да ни снабдятъ съ прѣсни масла, всѣвъзможни сиренета и съ разни консерви, рани млѣка, стига да отиватъ нашитѣ пари въ тѣхъ. Чуждитѣ държави толкова много се грижатъ за насъщото напоследѣкъ въ Унгария се основало специално дружество, което да снабдява България съ прѣсно и консервирано млѣко.

А въ това врѣме мѣстнитѣ крави, отъ които може да се получи достатъчно количество млѣко, ако и не за износъ, то за удовлетворение на мѣстнитѣ нужди, спокойно тѣпчатъ широкитѣ наши пасбища, унищожаватъ трѣвата и ни даватъ по едно теле на годината, а понѣкога и него нѣма; та врѣме е, мисля, да почнемъ да експлоатираме нашитѣ крави за млѣко; но за това другъ пѣтъ.

При изборъ или купуване на крава обръща се внимание, да ли тя ще дава доста млѣко. Наистина млѣчността е свойственно на породата, има породи, които даватъ много млѣко, даже до 30 килограма на день отъ една крава; има други, каквато е мѣстната порода, които се отличаватъ по маломлѣчността си — по между млѣчнитѣ крави има такива, които даватъ много млѣко и има извѣстни признаци, по които може да сѣди човѣкъ, да ли една крава ще дава малко или много млѣко, като винѣги се зематъ за сравнение крави отъ една и сжща порода.

Млѣчната крава трѣбва да има женственъ изгледъ, спокоенъ характеръ и живо око. Нервознитѣ, раздразнителнитѣ и бодливитѣ крави почти всѣкога сж маломлѣчни, а и никога не се оставятъ да се доятъ.

Млѣчната крава има суха глава, тънки и гладки рога—нарѣзкитѣ, причинени отъ врѣзването, нѣматъ значение—уши голѣми и съ рѣдки косми; шия тънка и къса, гърди развити, плѣшки къси и прави, коремъ голѣмъ, крѣстъ широкъ, задница дълга и широка това показва, че басейна е широкъ и че вимето е свободно между отдалеченитѣ задни крака. Опашката тънка и не много дълга, краката, къси и всичкитѣ кости тънки. Кожата тънка, еластична лесно се подига отъ тѣлото; космитѣ трѣбва да сж лѣскави, гладки и тлѣсти.

При избора трѣбва да се обръща внимание, да ли кравата е здрава, а това се познава лесно, — носа на здравата крава е винѣги влаженъ и покритъ съ дребни росни капчици; като се стисне за грабнака, тя се огъва малко; диша съвършено еднакво и правилно; отъ носа ѝ нѣма никакво истечение и се движи свободно.

Млѣчната крава никога не е тлѣста, — тлѣстината и млѣчността сж непримирими врагове; дѣто има лой — тамъ нѣма млѣко и обратно.

Ако земемъ една и съща крава въ разни периоди на живота, тя ще ни даде различно количество млѣко. — отъ началото на майчинството до 5-та година или второто теле тя обикновено дава малко млѣко; отъ 5-та до 9-та—дава много млѣко и слѣдъ това вече започва млѣчността да намалява; ето защо хората, които купуватъ крави за млѣко, не ги зематъ по-млади отъ 5 години и щомъ навършатъ 9—10 години, продаватъ ги и ги замѣстватъ съ млади.

Освѣнъ до тукъ описанитѣ общи признаци, има три специални, на които особено се обръща внимание при избора на крави за млѣко, такива сж: 1) вимето, 2) подкожнитѣ-млѣчни вени и 3) кожата между вимето и отворитѣ.

1. Вимето. — Вимето у кравата се състои отъ гжбеста маса, раздѣлена на четири боски, покрито съ тънка кожа и всѣка боска се свършва съ една пѣпка. Когато се гледа вимето отъ стѣрни, то трѣбва да надминава малко крака назадъ, да се вижда доста прѣдъ крака и да отива, колкото се може, подъ корема; отъ обширността на вимето много зависи и количеството

на млѣкото, което ще се получи. Всичкитѣ боски трѣбва да сж приблизително еднакви на голѣмина отдолѣ добрѣ заокръжлени, а не заострѣни, като у козата. Голѣмината на пѣпкитѣ зависи отъ расата; но трѣбва да сочатъ право на долѣ и да бждѣтъ успоредни помежду си; когато у една крава, освѣнѣ четиритѣ пѣпки, има допълнителни една или двѣ пѣпки задъ двѣтѣ задни, това е единѣ добрѣ знакъ.

Всичкитѣ четири боски трѣбва да се испитатъ добрѣ съ ржка, да ли сж на всѣкъдѣ еднакви, да ли на нѣкое мѣсто нѣма зърна, като лѣшникъ или орѣхъ — испитването на вимето трѣбва да се прави, слѣдъ като се издои млѣкото — крава, на която нѣкоя отъ боскитѣ е саката, по-малка, твърда, или не еднаква на пипане, или тукъ тамъ има твърди зърна, не трѣбва да се купува за млѣко. Крава, на която вимето е месисто, а не гжбесто, сжщо не трѣбва да се зема за млѣко, — месистото виме се познава по това, че слѣдъ издойването на кравата, то си остава голѣмо и на пипане не е меко, а твърдо, като месо.

Кожата, която покрива вимето, трѣбва да е тънка, тлъста, лесно да се хваща и да бжде покрита съ рѣдки и тънки косми.

2. Млѣчнитѣ вени. — Понеже кожата на вимето е много тънка, то прѣзъ нея лесно се виждатъ венитѣ, които покриватъ вимето. Тия вени (кръвни жили) трѣбва да бждѣтъ колкото се може повече, по гъсто сплетени и по-голѣми.

Отъ прѣдната частъ на вимето трѣгватъ подкожните вени, които отиватъ отъ двѣтѣ стърни на корема и при лъжичката влизатъ въ грѣдната куфина; на тия именно вени се обръща особено внимание, — колкото тѣ сж по дебели, по криви и по-численни, толкова кравата е по-млѣчна; тия вени неносатъ млѣкото, но тѣ показватъ, какво голѣмо количество кръвъ дохожда въ вимето, отъ която се образува млѣкото. Тия вени влизатъ въ грѣдната куфина прѣзъ по една дупка, или пѣкъ прѣди да стигнатъ до лъжичката, тѣ се раздѣлятъ на по двѣ вени и тогава влизатъ прѣзъ четирѣ дупки; тия именно дупки, когато сж по една отъ вси-

ка стърна на лъжичката, трѣбва да сж доста широки, — да може малкия прѣстъ да влиза въ тѣхъ; а когато сж по двѣ отъ всѣка стърна, тогава естествено ще сж и по-малки. Тия дупки показватъ, каква е голѣмината на венитѣ и количеството на кръвта, която иде отъ името.

3. Кожата между вимето и заднитѣ отвори. — Кожата, която се простира между заднитѣ отвори, заднитѣ линии на бутоветѣ и върху вимето отзадната му стърна, сжщо служи да се познае, да ли една крава ще дава малко или много млѣко. Космитѣ на тая частъ отъ тѣлото, които обикновенно сж деликатни, сж въ *противно направление* съ космитѣ отъ останалата частъ на тѣлото и тамъ, дѣто космитѣ отъ двѣтѣ направления се срѣщатъ, образува се една прѣдѣлна линия. Забѣлѣжено е, че у малкитѣ кравички, у юничкитѣ кожата само върху вишито е покрита съ косми въ *противо направление* и съ годинитѣ тия косми се повече и повече се увѣличаватъ и когато кравата вече е на 3-то, 4-то теле, тогава тая частъ отъ кожата съ обѣрнати косми достига най-голѣмата своя обширность. Тая частъ отъ кожата съ обѣрнати косми (въ *противно направление*) има много различни форми: тя или се простира само върху вимето, или отива до отворитѣ, или се спира на срѣдата между вимето и отворитѣ; или се простира отъ срѣдната линия къмъ единия или къмъ другия бутъ и пр. и пр. Колкото тая кожа съ косми въ *противно направление* е по обширна и колкото прѣдѣлнитѣ линии сж по-правилни, толкова кравата е помлѣчна; и на разнитѣ фигури, каквито тая кожа прѣдставява, нетрѣбва да се дава никакво значение.

Тѣзи сж признацитѣ, по които може да се познае, дали една крава ще дава малко или много млѣко и то въ отношение само къмъ породата, къмъ която принадлежи.

Всѣка крава, която дава млѣко, дава и масло; но едни даватъ малко, а други повече; какъ може да се познае, на коя крава млѣкото е по-тлѣсто? На тоя въпросъ отговора е най-лесенъ: свари млѣкото, остави го да истине, ако хване дебелъ каймакъ, млѣкото

е тлъсто и обратно. Но когато човѣкъ е на пазаря, тамъ неможе да прави такива опита, а трѣбва да познае по кравата, да ли млѣкото ѝ е тлъсто. Въ такъвъ случай ето на какво трѣбва да се гледа: ако кравата има много восѣкъ (калъ) въ ушитѣ; ако по кожата на вимето има жълтеникави люспички, които се лепятъ по прѣститѣ, ако цѣлата кожата на пипане е тлъста, то сигурно и млѣкото отъ тая крава ще е тлъсто.

Въ устата на говедата особено по странитѣ има твърдѣ много брадавици, отъ които едни сж остри, други сплескани, трети разлѣсти и пр., когато брадавицитѣ по странитѣ въ устата сж разлясти и сплескани, това е знакъ, че кравата дава тлъсто млѣко.

Н.

Умиранието на агнетата.

Не се минава пролѣтъ да не умиратъ ягнетата, нѣкога повече, нѣкога по малко, по се си умиратъ, а има и такива години, за щастие-рѣдки, въ които повечето отъ ягнетата сж обрѣчени на смъртъ; коя е тая болѣстъ, която мори ягнетата и какъ да се избѣгне? Съ тоя въпросъ искамъ да запозная нашитѣ овцевѣдци, защото тѣ сж, които най-много страдатъ отъ загубитѣ на ягнетата.

У насъ обягваннето на овцитѣ става въ различни мѣсеци; напр. около София овцитѣ се ягнатъ още прѣзъ Ноемврий и Декемврий, въ други мѣста се ягнатъ въ Януарий и Февруарий, но обикновено епоха на ягнилото се счита мѣсець Мартъ и първата половина на Априль.

Нѣкои отъ ягнетата още тутакси слѣдъ ражданието се разболѣватъ, други на втория-третия день слѣдъ ражданието, а твърдѣ нарѣдко слѣдъ втората седмица. Болно роденитѣ ягнета не могатъ да се държатъ на краката, бозатъ млѣко, което често имъ тече прѣзъ носа и още на сжщия или на слѣдующия день умиратъ. Други, съвършено здрави при ражданието, лакоми за ядене. весели и пр., а на 2-ий, 3-ий день или по-късно удрѣмватъ се, не сж вѣсели, ушитѣ имъ

уклепватъ, изгърбяватъ се, стоятъ на стърни въ нѣкое кюше на кошарата; корема имъ става твърдъ, изопнатъ, малко подутъ, чувствителенъ; често се напъватъ, нѣкои даже блѣятъ отъ болки. Въ тѣсо врѣме се появява силна диарея; отъ начало испражненията сж жълти, доста гъсти, послѣ ставатъ се по-рѣдки и по-рѣдки, приличатъ на прѣсечено млѣко и иматъ много лоша меризма, която се усѣща доста надалеко. Ако диарейта продължава 1 — 2 дена, изверженията сж измѣшани даже съ кръвъ; болнитѣ стѣвршенно ослабватъ, немогътъ да стоятъ на краката си, неискатъ да бозатъ, нетърсятъ майкитѣ си, а ако имъ се тури боската въ устата, тѣ едвамъ — едвамъ смучатъ. Прѣзъ всичкото врѣме на болѣдуването ягнетата сж като трѣскави, бързо дишатъ, трѣператъ и гледатъ да сж на топло. Нѣкои отъ болнитѣ въ 3—4 часа умиратъ, други слѣдъ 2—3 дена; както сж си лѣгнали отъ силното истощение, така си и умиратъ, безъ даже да се помръдватъ, други пъкъ свършватъ съ силни спазми.

Когато тая болѣстъ се появи въ нѣкое стадо, повечето отъ половината ягнета измиратъ.

Още отъ старо врѣме нѣкои внимателни овчари забѣлѣжили, че когато годината е лоша, овцитѣ прѣзъ есенята не хванятъ достатъчно кръвъ и прѣзъ зимата се хранятъ лошо, то лошата диарея сигурно се лива и мори ягнетата.

Отъ друга страна ний можемъ пролѣтъ често да виждаме тая болѣстъ по ягнетата, ако кошарата, дѣто стоятъ овцитѣ и ягнетата е много-влажна, не добрѣ покрита, не добрѣ измазана, та вѣтъра свободно си минава прѣзъ нея. Същото може да се случи, ако ягнетата се оставятъ ноця на отворено да ги духа вѣтъра, или пъкъ ги завали дѣждъ, сиѣгъ и пр.

На всѣкъждъ у насъ отначало ягнетата не се пущатъ да отиватъ на паша съ майкитѣ си, едно защото още не пасатъ, друго защото сж много малки, немогътъ да ходятъ съ майкитѣ си и трето защото е или кално, или вѣтровито и студено, а тѣ сж много нежни, чувствуватъ много студа и лесно настиватъ; така оставенитѣ ягнета силно изгладневатъ, понеже търпятъ отъ заранъ до вечеръ и когато вечеръ майкитѣ имъ се завърнатъ отъ паша, тѣ се пущатъ да бозаятъ. Въ тоя случай има пай-голѣма опасностъ за ягнетата 1) защото тѣ простиватъ само отъ допиранieto до студената въл-

на на майкитѣ имъ, 2) защото отъ многото ходене млѣкото много се загрѣва въ вимето и 3) гладнитѣ ягнета лакомо се набозаватъ съ голѣмо количество топло млѣко, което не могатъ да смелятъ; то се прѣсича въ стомаха и това вече е доста за да се появи диарея.

Първитѣ дни слѣдъ ражданието овцата има много млѣко още коластра, а на ягнето малко млѣко му трѣбва прѣзъ първитѣ дни; понеже ягнето не избозава всичкото млѣко, то се застоява въ вимето, згорѣщава се, често се и прѣсича, което послѣ избозано поврѣжда ягнето; или даже ѝ да бжде ствѣршено добро млѣко, понеже е изобилно, а ягнето е много лакомо, то прѣяжда и пакъ се появява диарея.

Освѣнтъ това, ако хранимъ овцитѣ съ затлачено сѣно, съ мухлясала слама или изимикъ, покрита храна съ слана, скрѣжъ, ледъ и пр. то пакъ се появява диарея у ягнета.

Ний видехме по-горѣ, че нѣкои ягнета се раждатъ болни, безъ да сж забозали, безъ да сж могли всичкитѣ до тукъ причини да имъ повлияжтъ, тѣ се заразили още въ майкитѣ си.

Отъ всичко до тукъ изложено става явно, че сж много причинитѣ, отъ които се появява диарея у ягнетата и въ послѣдствие — смъртъ.

Не е трудно сега всѣки овцевѣдецъ самъ да търси причинната, когато ягнетата му умиратъ отъ диарея, за да я прѣмахне, а съ това се прѣмахва и самата болѣсть; тѣй: ако се знае, че ягнетата иматъ диарея, защото кошарата не ги пази добрѣ отъ вѣтъръ и студъ, защото е влажна, тогава трѣбва да се направи кошара на издигнато, — сухо мѣсто, добрѣ измазана, за да пази ягнетата отъ студъ и вѣтъръ; ако диариата е причинена отъ сгорѣщеното млѣко, тогава, вечеръ при завръщанието на овцитѣ отъ паша, трѣбва да се почака малко да си отпочинжтъ, че тогава да се пущатъ ягнетата да бозатъ; ако диареята е отъ прѣбозаване, то най-добрѣ е въ първитѣ дни слѣдъ обягването овцитѣ да се издойватъ на земята и по-малко млѣко да се оставя за ягнето. Тамъ, дѣто мѣстото позволява, най-добрѣ е малкитѣ ягнета да се пущатъ съ майкитѣ си да ходятъ на паша, тогава ще иматъ възможность по много пѣти на день да бозатъ и въ малко количество, което лесно се смия. При всѣко появяване на диарея трѣбва да се

обръща внимание на храната, която се дава на овцитѣ и ако се види, че тя е мухлясала, загнила, измокрена и пр. трѣбва да се спре хранението на овцитѣ съ такава храна.

Но когато агнетата се раждатъ болни, тѣ сж заразени отъ една особенна болѣсть, която имъ причинява диареа и която много ги мори; въ този случай най доброто срѣдство за спиране на болѣстта е, да се прѣмѣстятъ овцитѣ и агнетата въ чисто мѣсто, чиста кошара, далечъ отъ първата, като се пази нищо да не се зема отъ старата кошара, защото съ всѣки прѣдметъ, който би се зель отъ нея, ще се прѣнесе и болѣстта. Старата кошера трѣбва да се остави свободна поне 2 мѣсеца; да се очисти добрѣ; боклука да се полѣе съ врѣла вода и тогава да се пущатъ на ново овци въ нея. На мнозина може да се види чудно, че тая болѣсть е прихватлива, че може да се прѣнесе отъ една кошара въ друга, било съ коритата за поене, било съ солъта за лизане, било съ прѣградкитѣ за агнетата пр. и пр., но много наблюдения и опити напълно потвърждаватъ това.

Когато агнетата страдатъ отъ диареа и болѣдватъ по 2—3 дена, ако още не се е много усилила болѣстта, агнетата не сж съвсѣмъ отпаднали, тогава на много отъ тѣхъ може да се помогне и съ разни срѣдства, каквитѣ всѣки овцевѣдецъ може да намѣри въ село. Най-първо трѣбва помалко млѣко да имъ се дава да бозатъ, да се държатъ на чисто и доста топло; да се свари ленено семе или слѣзови корени и отъ водата да се дава много пѣти на день по чорбена лажица на болнитѣ агнета. Въ тая вода много е добрѣ да се турятъ по 3—4 макови главички и тѣ да се сварятъ; напр. въ килограмъ вода се тура 150 грамма ленено семе или слѣзови корени и 3 макови глави; сварва се всичко, прѣцежда се и водата се дава на болнитѣ.

За по-скорошното спиране на диареята може да се даде на болнитѣ кòла и чорупки отъ миди, стъркани на прахъ и съ вода или съ млѣко.

Джбовитѣ кори сварени, само не въ голѣмо количество, —една шепа кори на кило вода, нѣколко лажички отъ тая вода стигатъ да се спре диареата.

Половина чайна лажичка нафталинъ, размѣсенъ съ млѣко и даденъ на болното сжщо служи за прѣмахване на болѣстта.

По селата употребяватъ още много домашни сръдства противъ тая болѣсть, но ний считаме за излишно да ги изброяваме всички.

Еднѣ нѣщо, на което ний искаме нашитѣ овцевѣдци да обърнатъ внимание, е да не оставятъ за дамазлѣкъ слаби майки и бащи, отъ които се разклатъ слаби ягнета — прѣд-расположени на всѣкакви болѣсти, а сжщо и на диареа и послѣ—никога умрѣлитѣ отъ диареа ягнета да не оставятъ по боклуцитѣ и на кучетата, защото съ това врѣдятъ сами на себе си, а да ги закопаватъ въ земята.

Н.

Плодородно ли ще бѣде идущето лѣто?

За да може да се прѣдскаже по отрано плодородно ли ще бѣде или не идущето лѣто, трѣбва да се взематъ въ съображение причинитѣ, които влияятъ благоприятно на растенията и ги правятъ да даватъ повече и по добри плодове. Тѣзи причини сж *влагата въ земята и обработката* ¹⁾ на земята. Нека разгледаме поотдѣлно въ кратцѣ тѣзи двѣ причини. Първо да разгледаме зимната влага. Всѣки отъ нашитѣ земледѣлци знае, че ако нѣма дѣждъ прѣзъ лѣтото сеитбитѣ не ще бѣдатъ добри. Отъ много дѣждъ земледѣлеца рѣдко, ама свѣсѣмъ рѣдко, се оплаква, защото аслж сж били рѣдки случаи да пострадатъ земледѣлцитѣ отъ много вода. Старци стогодишни казватъ, че не сж запомнили дѣждове, като прѣзъ 1897 год. а пакъ по насъ само прѣзъ тази година пострада земледѣлието отъ много вода. У насъ сеитбитѣ обикновенно сж страдали и страдатъ отъ голѣма суша прѣзъ лѣтото. Тази година, смѣло може да се каже, че сеитбитѣ нѣма да страдатъ отъ суша и то его защо: Земята до сега се напои така много съ вода, че мжчно може да изсъхне. Лѣтнитѣ дѣждове не сж въ състояние да напиятъ така почвата, понеже бързо заминаватъ, а зимното напояване, понеже става повече отъ топене на снѣговетѣ, и понеже това топене става бавно, прониква толкова дълбоко въ почвата,

¹⁾ Само що се отнася до запазване влагата въ почвата.

че макаръ прѣзъ лѣтото и да не валитъ много проливни дъждове, пакъ сеидбитѣ може да не страдатъ отъ суша. Съ малко думи казано: *зимното напоявание на почвата прѣд-вѣщава добро плодородие*. Това хората у насъ отъ онитѣ сж узнали, за туй зимѣ, кога вали снѣгъ хората казватъ: *берекетъ вали*; пролѣтъ като се напълнятъ извлецитѣ (кладенцитѣ) и зимницитѣ съ вода, хората пакъ казватъ: *берекетъ ще има тѣзи година* и много други подобни, на опыта основани, прѣд-сказвания.

Русския земледѣлецъ И. Широкихъ, като сравнява статистическитѣ данни за плодородието въ нѣколко губернии въ Руссия, казва че има мѣста на които прѣзъ лѣтото е падало повече дъждъ, а прѣзъ зимата много снѣгъ, не сж страдали отъ суша. Напояванието зависи много и отъ почвата: има почва, която може да погълне много влага, има и такава, която не може да погълне много влага. Много влага може да погълне тази почва, която е станала отъ по дребни частици, а тази, която е станала отъ по едри частици, малко влага може да побере въ себе си. Да вземемъ за примѣръ каменистата почва; всѣки камѣкъ въ тази почва не може да се напие съ вода, а само отгорѣ се намокрува. Такава почва малко влага побира въ себе си, но пакъ обладава друго свойство: тя по-добрѣ може да се ползува отъ лѣтнитѣ проливни дъждове, понеже бързо поглъща водата надолу и я непуща да се оттече навънъ. Това, което казахъ до тука, мисля, е достатъчно да ни убѣди, че сеитбитѣ прѣзъ идущето лѣто нѣма да страдатъ отъ суша, а особено тѣзи по широкитѣ поля, както сж у насъ: Ряховско, Пловдивско, Пазарджикско и други. Защо именно споменавамъ тѣзи мѣста, ще стане ясно по долце.

Напоена единъ пѣтъ земята, земледѣльца трѣбва да се погрижи за запазване на влагата, ако иска да виреятъ растенията, които той е посѣлъ или мисли да посѣе. Най-сжщественния способъ да се запази влагата въ земята е да се разкопава почвата отгорѣ на дълбочина 5—6 сантиметра. Нека си обяснимъ това съ примѣри. Ако вали лѣте малко дъждъ, та да напои почвата само на 2—3 сантиметра, на слѣдующата сутрина влагата нѣма да остане на същата дълбочина, а ще слѣзе по надолу. Това става на основание осмозата, т. е. както става слѣдующето нѣщо: ако вземемъ

една бучка захаръ и досегнемъ само една ѝ крайчецъ до вода, ще видимъ, че всичката бучка ще се намокри. така става и съ почвата: отгорѣ ако се намокри всмуква се и навътрѣ, отгорѣ ако е суха, а отдолу мокра, всмуква се влага пакъ нагорѣ. — така съхне почвата. Изсушаването на почвата може да се сравни и съ фитили на лампата—както газията се изтеглява нагорѣ до пламъка на лампата чрѣзъ фитили, така и почвата изтеглява влагата нагорѣ. Да видимъ сега пакъ съ примѣръ какъ може да се спрѣ влагата въ земята, та да не се всмуква нагорѣ т. е. да не съхне: Ако прѣрѣжемъ по голѣмата частъ отъ нишките на фитила, ще видимъ, че прѣзъ него не ще може да се изсмуква така бързо газията, като по прѣди; подобно нѣщо може да се направи и съ почвата, та да се прѣкъсне пътя на осмозата. А това става, както казахъ по горѣ, като се разкопае почвата отгорѣ на 5—6 сантиметра дълбочина. Ето още единъ примѣръ за същото нѣщо: Ако намокримъ една буца захаръ и почнемъ отгорѣ да смучемъ съ уста влагата отъ захара ще доде въ устата ни, ако ли посипемъ бучката отгорѣ съ други дребни частици захаръ и тѣ намокрени и почнемъ да смучемъ съ уста, ще забѣлѣжимъ, че въ устата ни ще влиза вода само отъ дребните частици, а отъ буцата не може да доде вода до нашитѣ уста, защото пътя на влагата отъ голѣмата буца до устата ни е прѣкъснатъ отъ частицитѣ, които сѣ натрупани надъ буцата. Отъ тѣзи примѣри, вѣрвамъ, всѣки сѣ убѣди, че почвата нѣма да съхне бързо ако се прѣкопае отгорѣ. Аслѣ това е и най-голѣмото значение на копанѣта на кукуруза, лозята, овошките и други. У насъ щомъ, като прѣкопаятъ кукуруза, ако валне силенъ дъждъ да приплеще копанѣта, казватъ: „неможа да се пригоди на кукуруза, приплеска го“. Тѣ (земледѣлцитѣ) отъ опитъ сѣ забѣлѣзали, че като приплеще копанѣта, не е добръ но не знаятъ, защо не е добръ и какъ може да се помогне. Не е добръ, защото се отваря пътя на осмозата и почвата лесно съхне, а може да се помогне, като се разрови наново почвата отгорѣ. Ползата отъ копанѣта е само да се прѣкъсне осмозата и да се отстранятъ околните трѣви и бурени. У насъ земледѣлцитѣ си приказватъ, че по Ряховско полѣ хората не работитъ кукуруза като по насъ, торъ не хвъргале, дъждъ рѣдко валило и пакъ кукуруза тамъ ставалъ по-

вече отколкото у насъ. Още казватъ, че като орали и сѣяли кукуруза, тургали го въ калъ, ала слѣдъ двѣ, три недѣли земята отгорѣ ставала като барутъ, та вѣтъра я носилъ. Не знамъ дали това е така, но ако е тѣй лесно обяснимо ни става, защо тамъ безъ обработка, както по насъ, кукуруза не страда отъ суша. Тамъ самата почва, като изсѣхне отгорѣ се отдѣля отъ влажната почва и така сама прѣкъсва пътя на осмозата. Въ такива мѣста е достатъчно да се отстранятъ само бурепацитѣ. Почвата въ такива мѣста е дребна и може да погълне много влага, а въ сѣщото врѣме сама прѣкъсва пътя на осмозата, както казахъ и по горѣ.

Отъ горнитѣ кратки бѣльжски става ясно, че идущето лѣто може да очакваме изобилно плодородие, а особено въ мѣста като ряховско поле и други.

Извѣстно е, че когато лѣтото е плодородно и пчелитѣ събиратъ много медъ. Добрѣ ще е нашитѣ пчелари да обърнатъ по голѣмичко внимание на пчелитѣ си и да ги подготвятъ за прѣзъ главната беритба.

гр. Пирдопъ, 14 Февруарий 1900 год.

Г. Герговъ

Люцерна (Medicago)

Пише Цвѣтанъ

(Продължение)

Начинъ на сейдбата. Прѣди да говоримъ за самия начинъ на засѣвяването, необходимо е да опрѣделимъ количеството на сѣмѣто, потребно за единъ декаръ. Спорѣдъ разни учени и практики земледѣлци това количество е различно, така напр. едни сѣвѣтватъ да се сѣе на декаръ $2\frac{1}{4}$ kg. други сѣвѣтватъ — $3\frac{2}{3}$, а други сѣвѣтватъ да се сѣе на декаръ само по $1\frac{1}{2}$ килограммъ и понеже сѣмѣто на люцерната е скъпичко то последната норма намира повѣче послѣдователи; нъ понеже единъ пътъ засѣта люцерната тя трае много години, като ежегодно, безъ нѣкакви особени расходи, ти многократно отплаща направенитѣ за нея разноси, то не би трѣбвало да се скъпимъ съ сѣмѣто, при засѣвяването ѝ, а трѣбва да хвърлимъ въ бѣдъщата ливада толкова сѣмѣ, кол-

кото е необходимо за да ни даде отлична ливада. А пъкъ за да можемъ да намеримъ коя е тѣзи норма, която именно ще ни даде такава ливада, трѣбва да знаемъ слѣдующето: Въ единъ килограмъ семѣна отъ люцерна има 392,340 зърна; слѣдъ посѣвяването отъ 100 зърна никнатъ срѣдно 77 или 77⁰/₁₀₀, така щото отъ 1 килограммъ семѣ ще поникнатъ само 302100 зърна; Г-нъ Кабештовъ и Г-нъ Дръ Гуго Вернера се съгласяватъ къмъ нормата 3 kg. на декаръ, а още по добре 3 kg. и 750 грамма. Тѣзи норма би могла да се намали малко нѣщо, ако нивата, на която ще сеѣмъ люцерна, е била сѣта на послѣдъкъ съ кореноплодно растение, като напр. цвѣкло, картофи и пр. тѣй или иначе нѣ по добръ е земледѣлеца да притежава 1 декаръ добра и трайна люцернена ливада, отъ колкото да има 2 декара не трайна люцернена ливада, отъ която ще има и долно качествено грубо сѣно. Затова не трѣбва да скжнимъ семѣто, при засѣвяването на люцернена ливада. Единъ пътъ приготвена, спорѣдъ както по рано казахме, почвата, опрѣдѣлено количество на сѣмѣто и доставено то¹⁾), остава да се пристъпи къмъ самото засѣвяване. Люцерната се сѣе и съ прѣдохранително (прѣдпазително) растение и безъ такова. Съ прѣдпазително растение се сеѣ люцерната съ цѣлъ да ѝ се запази за по дълго врѣмѣ влага, да се запазатъ младитѣ филичета отъ студенитѣ вѣтрове, прѣдпазителното растение прѣчи за образуването на почвенната кора, което е много важно за тѣжкитѣ почви; то прѣчи още и на затревясването на нивата. Дали да се сѣе люцерната съ прѣдпазително растение или не, отъ разнитѣ агрономи разнo се прѣпорѣча. Единъ сж за, а други противъ прѣдпазителното растение. Азъ мисля, че безъ прѣдпазително растение би могла да се сѣе люцерната само на есенъ, кждѣто, разбира се, климатическитѣ условия допускатъ това, нѣ тамъ кждѣто това е невъзможно и люцерната се сѣе прѣзъ пролѣтѣта, наший сѣвѣтъ е да се сѣе тя съ прѣпазително растение, тѣй като освѣнъ добритѣ страни, които има въ случая това растение спрямо люцерната, нѣ е и много по екопомично, защото вмѣсто да остане да чакаме да исползуваме засѣтата нива само съ люцерна въ първата година,

1) Люцернено сѣмѣ може да се достави за тази година изъ страната ни чрѣзъ: г. Инспектора по земледѣлнето въ Ст. Загорскій окръгъ, Бюрото на С. Ж. Дацовъ—София, Бюрото на К. Плшевъ—Плѣвень, г-нъ П. Бухлевъ с. Козаревецъ Гор. Орѣховска околия по цѣна отъ 1.50 л. — 2.40 л. единий килограммъ.

ние ще получимъ двѣ рѣколти: една отъ прѣдпазительното растение и друга отъ люцерната, макаръ че и двѣтъ ще бждѣтъ по слаби.

При избиране на прѣдпазительното растение трѣбва да се глѣда да не засенча то много почвата и по възможности да не полѣга, за такива могатъ да се прѣпорѣчатъ: лѣтна пшеница, ленъ, овесъ и по нѣкога ечмикъ. Ечмика не е толкова за прѣдпочитание, защото на силни ниви той образува колено, т. е. отъ долното коленце той полѣга на земята и послѣ подъ правъ жгълъ се издига на нагорѣ, а естествено е че това много врѣди на растящата подъ него люцерна. Люцерната се сѣе въ рѣдове и распрѣснато, и въ единии и въ другий случай съ машина сѣялка. У насъ, понеже такива машини нѣма, посѣвяването може да стане съ рѣка по слѣдующий начинъ: Слѣдъ прѣсна оранъ се засѣва прѣдпазительното растение въ количество на половина отъ това което се засѣва въ обикновенни случаи, а споредъ г-на Кабештова и повече. Слѣдъ засѣвяването му то се завлича и слѣдъ това се засѣва люцерненото сѣмѣ, което за по равномѣрно распрѣдѣление по засѣваемата плоскость, трѣбва прѣдварително да се разбърка съ по суха прѣстъ и тогава да се засѣе. За покриванieto на люцерненото сѣмѣ трѣбва да се завлече съ легкъ влякъ (сюргия) или пѣкъ да се прѣваля само съ ваякъ.

Отглѣдване. По нататашнитѣ работи съ посѣвата вече люцерна се състоятъ въ слѣдующето: на първо врѣме е да се глѣда щото щомъ прѣдпазительното растение захване да засѣичава младата люцерна трѣбва да се покоси или пожъне, като веднага поженатото или покосеното се изнесе на вънка, защото, ако се остави тамъ, подъ него ще изгние люцерната. Освобождението на люцерната отъ прѣдпазительното растение е необходимо, защото тя расте само при достатъчно свѣтлина и достѣпъ на въздуха. Слѣдъ поникнуването си, 2—3 недѣли, люцерната расте много бавно, почти незабѣлявано, а послѣ много скоро пораста. Причината на това е главно, че въ първо врѣме люцерната расте само на коренъ, а послѣ на стебло и второ, че колкото и да е рѣдко прѣдпазительното растение всѣ щогодѣ замедлява растежътъ на люцерната.

За отглѣдването на растението и за възбужданieto или засилването му, е потрѣбно да се извършва търмженне (боронование) и торение. Всѣки земеделецъ, който иска да има

гжста и трайна ливада, която да му дава въ чести коситби тънко и хранително сѣно, трѣбва да знае за правилу, че ежегодно трѣбва по единъ пѣтъ прѣзъ пролѣтѣта, и есенъта да се прѣтърмжчи съ лѣгкъ търмжкъ, прѣзъ първитѣ двѣ години, ливадата съ цѣлъ да се разрохкави почвата и да се очисти отъ затрѣвясване. Търмжкѣтъ трѣбва да се прѣкарва по два пѣти т. е. да се кръстосва. Въ трѣтитѣ и послѣдующитѣ години на люцерната може да се употребѣи и тежкъ търмжкъ даже и лѣгкъ екстерпаторъ. Дѣйствиелно съ прѣкарването на екстерпатора, ливадата добива изглѣдъ на угаръ, нѣ това не трѣбва да плаши земледѣльца, а за да има куражъ да мисли че ливадата му не е изгубена съ това, нека си припомни това що бѣхме казали по рано, че тя пуска на дълбоко своитѣ корени и че на есенъ, къмъ началото на зимата, всичкитѣ стебла на люцерната умиратъ и остави отъ шийката на корена да се чака бѣдъщата нова реколта, обаче у насъ нѣма въведенъ екстерпатора, освѣнъ въ държавнитѣ и само нѣкои частни голѣми чифлици, та нека нашия земледѣлецъ се задоволи само съ търмжчението. Нѣкои прѣпоръчатъ пролѣтното търмжчение да остане за по късно а именно за слѣдъ първата коситбата, като основаватъ това свое мнѣние на обстоятелството, че промежутъка отъ врѣме отъ исъхването на почвата. когато само ще може да се търмжчи, до покарането на младитѣ люцернени филизчета е много малкъ, та било възможно въ врѣме на пролѣтното търмжчение да се унищожатъ рано покаранитѣ филизчета, съ което щело да се намали реколтата отъ първата косидба. Ако люцерната е на тѣжка и силна почва, която затревясва много лѣсно добрѣ е търмжчението да се повтаря слѣдъ всѣка коситба.

Люцерната неможе да търпи пасение отъ добитѣкъ, а особено отъ овцѣ. Ако искаме щото люцернената ливада да си задържимъ за подълго врѣме, а пѣкъ тя изглѣжда възъ рѣдка можемъ да я подсѣмъ пакъ съ люцерна или съ нѣщо друго. Понеже старата люцерна засѣнчува доста почвата, то младата подсѣта люцерна много бавно поникнува и лошо расте въ първата година. Много подобрѣ е за подсѣване да се взема италиянски райграсъ или ежа, които растѣтъ така бързо, както старата люцерна.

Люцернената ливада може да се наторява съ добрѣ сгниль торъ, гипсъ, мергелъ, дървенъ пепелъ отъ огнището и др. прѣо-

бърнати на прахъ, нъ прѣди да се прави наторяване земледѣлецътъ трѣбва да си направи смѣтка ще се отплатятъ ли разносиктѣ му. На еднѣ декаръ е потрѣбно 170 оки или 218 кгр. пепель, нъ може, ако има, да се употрѣби и повече-

Събиране на реколтата. Врѣмето за коситба тука не може буквално да се опрѣдѣли; то зависи отъ климатическитѣ условия. Трѣбва да се има за правило, че коситбата трѣбва да става щомъ се забѣлѣжи тукъ-тамъ цвѣтъ. Не трѣбва, обаче, да се чака да се свърши цвѣтѣнието, защото тогава сѣното става твърдо — вдървено, не толкова хранително, когато, покосено то въ началото на цвѣтѣнието, е мѣкко и хранително, богато на азотисти вещества. Спорѣдъ изслѣдванията на Ритгаузена въ 1640 килограма сѣно, съ съдържание 12.5 % вода има:

Покосено на	22 Май	3 Юлий
Дървесина	380.320 кгр.	697 — кгр.
Азотисти вѣщества	375.560 „	254.200 „
Безъ азотисти „	505.120 „	359.160 „

Отъ това слѣдва, че коситбата трѣбва да става по рано, нъ не по рано отъ началото на цвѣтението, защото само тогава сѣното съдържа най-хранителни вѣщества.

Първата година люцернената ливада дава една до двѣ, много рѣдко три, коситби, послѣдний случай имаме само еднѣ пжтъ въ Варненский окръгъ — прѣзъ 1897 год., благодарение на изобилната влага въ нея година. Въ втората и другитѣ послѣдующи години люцерната дава 3—4 до 5 коситби, въ зависимостъ отъ врѣмето прѣзъ годината, така на пр. колкото врѣмето е по влажно и топло толкова по често тя дава коситби. Прѣзъ водната 1897 год. на всѣкъждѣ, освѣнъ тамъ кждѣто бѣха завлѣчени, люцерновитѣ ливади дадоха по 4, а тѣзи по коритото на р. Камчия дадоха по 5 коситби.

Слѣдъ покосванието, както и по рано казахъ, трѣбва да се изнесе сѣното на вѣнъ да съхне, защото ако се остави на самата ливада, както това става съ естественитѣ ливади, люцерната отдолѣ ще изгние и ще се изгуби. Въобще люцерната се прѣдпочита да се изхранва на зелено (прѣсна), защото при обикновенний начинъ на събиране реколтата,

а особено ако зачестятъ дъждове, сѣното много мѣчно се исушава и при складиранieto му въ купи или въ помѣщения то, понеже не може плътно да прилегне, а дава достѣпъ на въздуха та не е добръ исушено, се покрива съ плѣсень. Когато обаче люцерната се събира за сухо сѣно трѣбва да се пази да не му се оронватъ листата и да не се изгубватъ хранителнитѣ вещества.

Събиране сѣме. Никакъ не е прѣпорѣчително да се събира семѣ отъ млада люцернена ливада. Най-добръ е да се събира лѣтѣ отъ стара люцернена ливада (слѣдъ 3 и 4-та година), защото голѣма частъ отъ оставената за семѣ люцерната отъ послѣ се изгубва. Когато земледѣлеца иска да си събере семѣ отъ ливадата си, трѣбва да избере едно парче ота нея, посѣвътъ на което е по рѣдѣкъ и да не го коси, а да го остави да прѣцвѣти и да узрѣе. Люцерната завързва едни витлообразни шушулки (чушки), въ които се намиратъ самитѣ зърна (семѣна). Шушулките (чушките) на люцерната не узрѣватъ едновременно, затова трѣбва да се почака по възможности да узрѣе по голѣмата частъ. Щомъ чушките узрѣятъ люцерната се покосява или пожънва и се оставя да поисъхне на рѣкойки, послѣ я събиратъ на купички или за по лѣсно прѣнасяние ѧ връзватъ на снопи. Щомъ достатъчно е узрѣла и исушена така покосената или поженатата за сѣме люцерната пристѣпва се къмъ вършитбата на сѣмето, което въ другитѣ страни става съ конна или рѣчна вършачка и послѣ съ прѣкарването на сѣмената прѣзъ специална машина. У насъ произведеното люцернено сѣме не е толкова чисто именно за това защо производителитѣ му лишени отъ тѣзи специални машини, се мѣчатъ посредствомъ чукание, вършепие, триение върху обратната страна на надупчени тенекии пр. да отдѣлятъ семѣнцата отъ чушките.

Неприятелитѣ на люцерната. Лопитѣ трѣви, особено трескотѣтъ, много врѣдатъ на люцерната понеже затрупватъ пѣпките, отъ които ще излезатъ младитѣ филизчета. За унищожението на лопитѣ трѣви е добръ да се тѣрмѣчи слѣдъ всѣка косидба, а за унищожаванieto на трескотѣтъ трѣбва да се прѣкара на кръсть и екстерпатура, и слѣдъ него да се пустне единъ тѣрмѣкъ, които да събере искарания изъ земята трескотѣ.

Отъ паразититѣ на люцерната най важни по своята си

зловрѣдностъ сж: 1-й *Детелиновата Кукувича прѣжда* (*Cuscuta trifolii*). Сѣмената на това паразитно растение се намиратъ въ сѣмѣната на люцерната, затова трѣбва прѣди засеванието на люцерната да се прѣкара сѣмѣто прѣзъ ситно сито, дупкитѣ на което да сж широки 0.75 м. м. Съ това очистване на сѣмето се изгубва около 10% него. За унищожаванието на този паразитъ сж прѣпорачвани много срѣдства, нѣ нито едно не се е указало за практично. За по практични се приематъ мѣркитѣ, предложени отъ Г-на Л. Коха, а именно посипване заразеното мѣсто съ солъ или солень растворъ, съ растворена киселина, покривание съ прѣстъ, сажди и пр. ископавание хендекъ около заразеното мѣсто, ископаванието и изгарянието на кукувичата прѣжда; испасванието ѝ отъ добитѣка, изрѣзванието ѝ съ сѣрпъ или искубванието ѝ отъ земята. Ако заразеното пространство не е голѣмо то може и да се прѣкопае.

Отъ безцвѣтнитѣ (тайнобрачнитѣ) растения най важенъ паразитъ е плѣсепѣта (*Erysiphe leguminosarum*). Тя образува едни тънко-влакнести отъ начало бѣли а послѣ жълто червени пятна. Никакви срѣдства нѣма до сега намѣрени противъ този паразитъ; помага до нѣкжлѣ само избраното мѣсто за люцернена ливада да бжде на открито мѣсто. Ако ливадата е много заражена отъ тѣзи плѣсень и сѣното ѝ става врѣдно за добитѣка. Отъ ржждитѣ, които врѣдатъ на люцерната сж за забѣлѣзване *Oromyces apiculata* и *Oromyces arpendiculata*. И противъ двѣтѣ нѣма никакво срѣдство. Сжщо и тѣзи нападната люцерна отъ тѣзи ржжди е врѣдна за добитѣка.

Неприятелитѣ на люцерната отъ животното царство не сж много. Най първо като на такива трѣбва да посочимъ на мишкитѣ, обаче тѣ врѣдятъ повече детелината отъ колкото люцерната. Другъ врагъ е плѣжѣка (*Limax Agrestis*) който напада въ влажно врѣме младитѣ филизчета. Пължковетѣ се появяватъ повечето въ влажно врѣме и сж много врѣдителни, така напр. спорѣдъ Лейксъ напълно развитий пължокъ, ако яде въ течение на два дѣня добра храна, увеличава тежината си съ два пѣти. За унищожението на пължковетѣ прѣпорѣчатъ да се посипва слѣдъ дѣждъ или роса люцерната съ сжчи кабрусъ, размѣсенъ съ пѣсѣкъ. На единъ декарь се употребява $p^{1/2}$ 4 к. м. Употрѣбаватъ още и негасена варъ като я разсѣрстватъ подъ вѣтъра, защото прѣдилагатъ, че плужковетѣ

усъщатъ варьта. Като най дѣйствително сръдство се прѣпо-
рѣча пакъ тѣрмѣчението слѣдъ всѣка коситба.

Смѣтка. За да може да се разбере до колко е износно
обработванието на люцерната ще се постарая да приведа
тука една смѣтка за расхода и прихода на декаръ.

<i>Расходъ.</i> 1) За една дълбока оранъ	4—	лева
2) За една плътка	3—	„
3) За 3 1/2 кгр. сѣме по 2 л.	7—	„
4) За 10 кгр. сѣме отъ прѣдпазительно растение по 15 ст. единний килогр.	1·50	„
5) За засѣвание, завличание на прѣдпазительно растение и на люцерната и прѣвалянисто й—всичко	3·—	„
Всичко	18·50	„

<i>Приходъ.</i> Сръдно годишно се получава по 900 кгр. сухо сѣно, което о- цѣнено по 5 ст. единний кило- грамъ, ще ни даде единъ при- ходъ отъ	45·—	„
Всичко	45·—	„

Така щото само въ една година ще може да се пок-
рийтъ разносиктъ и да остане печалба. А пъкъ както и по-
рано казахме люцерната трае 8—10—15 и повече години.
При това тѣзи реколта 900 кгр. сѣно е сръдното при двѣ
три коситби, нѣ нека не се забравя, че се получава въ
влажни години и по 5 коситби.

Ежегоднитѣ расходи въ втората и другитѣ години сж:

За двѣ тѣрмѣчения — 3·— л.

Или на декаръ що имаме приходъ 45 — 3=42·— л.

Отъ казаното до тукъ се виждъ каква благодать е това
растение за всѣко стопанство. Всѣко едно наше стопанство
трѣбва да има поне по 1 декаръ засѣтъ съ люцерна.

Садете дървета — за доброто на потомството!

Пробудената отъ зимния сънъ земя, бидейки прѣпитълнена съ влага,
тѣжко пѣшка отъ усилнитѣ испарения. Грѣящото пролѣтно слънце
съ топлинѣ си лъчи й помага да се отърве отъ това неволно брѣме.

Падналият още отъ лани органически материи много по бърже отъ други път въ стопления и влажен въздухъ гниятъ и се разлагатъ, като по тоя начинъ образуватъ отровната *вълемива киселина*, които коварно слѣди, като гдѣ съ своето пагубно влияние да унищожава челошкия животъ. Дърветата обаче, които тъкмо по това време се покриватъ съ листа, биватъ най голѣмитѣ нейни неприятели. Едвамъ що я подухне слабиятъ вѣтрецъ къмъ зеленитѣ тѣхни корони, то веднага тѣ я поглъщатъ съ своитѣ листа, за да задържатъ за строиво на своето тѣло въглерода, а чистия кислородъ пакъ да пустнатъ въ въздуха. А пъкъ той — кислородътъ — дишанъ отъ челошката, благоприятно дѣйствува върху неговитѣ бѣли дробове.

По тоя начинъ дърветата, като разлагатъ вѣрдителната за челошкото здравие вълемива киселина, извършватъ за насъ една неупитима служба.

Съ радостъ и удоволствие се спиратъ погледитѣ ни върху дърветата, когато пролѣтно време биватъ покрити съ цвѣтъ. Освѣжающа миризма отъ тѣхъ се разпространява въ въздуха и на около се чуватъ приятнитѣ пѣсни на скрититѣ въ гѣститѣ корони птици. Въ душата се чувствува спокойствие и задоволствие, та прѣпълненото съ щастие сърце се провиква съ пѣсни, като да се надпрѣварва съ тържествующата природа. А пъкъ тамъ има добро сърдце и душа, гдѣто на устата има пѣсни.

Струва се, гаче по насъ малко по малко пѣснитѣ въ Божията природа да се намаляватъ и толкова, колкото ги имаше. — Може би за това, че у насъ горитѣ и дърветата всѣ повече и повече чезнатъ, а и нови не се посаждатъ. Чезнатъ и пѣснитѣ на птицитѣ, чезне чувството изъ челошкото сърце! Наврѣдъ се вижда и забѣлзва упадъкъ, грубость, незадоволствие. Хората се показватъ начумерени и разядосани и като да не намиратъ нищо, което да радва душата имъ и да ги въудушевлеива къмъ доброто и възвишеното, та се хвърлятъ въ обятията на мамона—сребролюбieto.

Прочее дърветата иматъ влияние върху възпитанието на челошкостното.

Ако се спустне крайната буря съ поройни води, дърветата могатъ да бѣдатъ защитници прѣдъ наводнението. Тѣ задържатъ много вода въ свѣтитѣ корони, разбиватъ проливнитѣ дъждове и по то тоя начинъ намаляватъ тѣхната сила, като земята лѣсно всмуква водата въ своята отроба. Главно горитѣ извършватъ тази голѣма служба. Тѣхната мѣхова долия постелка е като свингеръ, който задържа въ себе си водата и по малко по-малко напоява изворитѣ, потоцитѣ и рѣкитѣ до късно прѣзъ лѣтото, докато прѣзъ това време настане суша въ крайната.

Освѣтъ това доказано е, че въ гориститѣ и покрити съ много дървета крании твърдѣ нарѣдко свѣткавица удара въ къщята и свѣтъмъ нарѣдко градобитниина унищожава сѣйдбитѣ и ошонкитѣ, когато наонаки въ безлѣснитѣ и голи страни тия неприятели сѣ сжщинско страшило на земледѣлицѣтѣ.

Частитѣ наводнения, които въ послѣдните години опустошиха нашето отечество, трѣбва да се отдаждѣ само на недоспѣтъта на дървета и лѣсове.

Колко още има въ България голи рѣтови и припѣци, които стоятъ само праздни, безъ да принасятъ ни най малка полза, защото всичко, каквото по тѣхъ израсте, въ късо врѣме изгаря отъ слънцето. Ако подобни рѣтлини и припѣци сѣ залѣсятъ, или пъкъ засадятъ съ овощни дървета, то ще да се запази почвата отъ исъхване и ще можеме да имаме двойна полза; *трѣва и овощие.*

Овощнитѣ, както и алейнитѣ дървета (липата, осенътъ, кленътъ и др.) сѣ прѣлестно украшение на селата. Селскитѣ къщици ще да се закриватъ подъ тѣхнитѣ корони, като пиленца подъ крилата на клочката. Приятенъ и милъ ще бѣде погледътъ на едно такова селце, отгдѣто къщицитѣ и колибкитѣ ще надникватъ на всѣкиго изъ приятната зеленина и прохладната сѣнка. Силнитѣ вѣтрове и виелици мъчно ще могатъ да поврѣждатъ тѣхнитѣ лѣгки стрѣхи, защото нѣма да могатъ да проникватъ прѣзъ гѣститѣ имъ корони. Сѣщо и въ такива села мъчно ще може да се подхване пожаръ, когато сѣ тѣ гѣсто обраснали съ дървета.

Тѣзи неоцѣнима служба на дърветата около жилищата на челоуѣка въ селата и градищата, както се вижда, нашитѣ дѣди и прадѣди, подъ турското владичество заняти съ други грижи, не сѣ я разбирали, а досега и ние не я разбираме, защото даже и подъ формата на *себабъ и хаиръ*, както турцитѣ сѣ правили, тѣ не сѣ сажали и ние сега несадиме дървета. Въ всичкитѣ почти кѣтове на България се намѣрватъ български села, които отдалѣчъ стѣрчатъ голи безъ никаква на около и вътрѣ въ тѣхъ зеленина. Даже се намиратъ за жалость пространни дворища безъ едно овощно дръвче и тѣхнитѣ жители ни най малко нечувствуватъ тѣхното отсъствие. Наврѣдъ почти властѣта въ разни врѣмена се с опитвала да засади и отгледа алейни дръвчета покрай шосетата, обаче трудътъ и направенитѣ разноси сѣ оставали безполezni. Твърдѣ строго и безъ съжаление би трѣбвало да се прилага закона, за да може да се прѣсуши рѣката на безбожния и нечувствителенъ прѣстѣпникъ, който би вдигналъ брадва върху какво да е дръвче, което невинно всѣкому прѣдлага своята услуга, било да се прохлади отъ неговото овощие, или пъкъ да си почине подъ неговата хладна сѣнка. Докато старитѣ Българи сѣ били езичници, тий сѣ почитали нѣкои дървета и подъ тѣхъ се събирали да извършватъ своята божественна служба, да се веселятъ и да се съвѣтватъ за войнственни походи. Въ тѣхъ врѣмена и дървото се смѣташе да има душа и свой говоръ, когато вѣтрътъ се шумолѣлъ въ неговитѣ листа.

И малкото стари дървета въ нивята, останали отъ минали блаженни врѣмена, вече почнаха да се разрѣдиватъ и на много мѣста въ цѣли пространства не се вижда нито едно дръвче, подъ което жетвари и копачи да има гдѣ на хладина да подслонятъ глава прѣзъ горѣщата лѣтна жегга. Широкитѣ корони на тия стари дървета до недавна служба за свѣрталище на разни птици, които

възнаграждаваха съ това стопанина — селянинът, че избавиха неговите ниви отъ разни вредителни насекоми, които твърдѣ често унищожаваха цѣлитѣ му съидби. *Нито не може да избави съидбитѣ отъ разните вредителни насекоми, освѣнъ птиците, на които всеки нѣкъ земеделецъ е длъженъ да не унищожава, а да приготвя свърталища съ засаждането около нивята си овоцни и други дървета.* Особно сега, когато хранитѣ тѣй ниско се цѣнятъ и немогатъ да възнаградятъ ни най малко труда на земеделеца — селянинътъ, а още и като нѣма надѣжда, че би могло току-така нѣщо да се направи за повдиганieto западналия български селянинътъ, смѣло му прѣпорѣчваме да обърне внимание и върху отглеждането на овоцнитѣ дървета, сирѣчь да се залони оврѣме отчасти и съ овоцарството.

Прочее, садете дървета, защото тѣ прѣчистватъ въздуха, тѣ възпитаватъ човѣчеството, тѣ отстраняватъ наводненията и градобитнината, тѣ закрилятъ птиците — защитниците на земеделието, а и тѣ единъ день съ своите овоци ще ни помогнатъ да се избавиме отъ зиналата вече бѣднотия!

J.

Изъ живота на пчелитѣ

ЖИВОТА НА ЦАРИЦАТА.

(Продължение отъ № 2)

Като се минѣтъ 3 дни отъ снисанието на яйцето, то се обръща на малък червей. Този малък червей, отъ който ще се развие по-сетнѣ царицата, получава шестъ (6) дни добра (питателна) храна; слѣдъ това се обръща на какавида, като прѣстоява така още 6 дни и, най-сетнѣ, въ седмия день, се прѣобраща на крилато насекомо — съвършенна царица. Тѣзи периоди на променение, обаче, не сѣ абсолютно неизмѣними; тѣ могатъ да бѣдѣтъ по дълги или по-къси, споредъ температурата въ кошера и грижливостта на пчелитѣ.

За да могатъ пчелитѣ да отгледатъ царица отъ обикновено (за работни пчели) яйце или червей, която да бѣдѣ въ всичко сходна съ старата царица, отгледана по обикновенния — току що описанъ, начинъ, необходими имъ сѣ 10 — 16 дни — десетъ дни, ако избрания отъ пчелитѣ за това червей е въ шестия день отъ снисанието на яйцето, а шестнадесетъ дни, ако яйцето е току що снесено, когато пѣкъ за яйцата отъ съседнитѣ жилики, отъ който ще излѣзатъ работни пчели, сѣ пуждни още 6 дни за пълното имъ развѣтне, т. е. 16 — 22 дни. По този начинъ пчелитѣ си отгледватъ царица, когато, по една или по друга причина, изгубѣтъ старата си царица, т. е. когато осиромашеятъ.

Слѣдъ излупванието си царицата започва да ходи изъ пититѣ, за да унищожи другитѣ царски килинки, които би намѣрила по тѣхъ. Ето и единъ интересенъ примѣръ по това.

„Не повѣче отъ 10 минути слѣдъ излизанието изъ своята килинка, младата царица се отправи къмъ другитѣ закрити царски килинки; съ озлобление се хвърли на първа нямвившата и се такъва и съ голѣмъ трудъ захвана да открива захлупката на килинката до като проби една доста голѣма дупка; послѣ се обърна така, че тури въ нея заднята частъ на тѣлото (корематъ) си и захвана да прави съ нея разни движения до като побѣди, най-сетнѣ, своята съперница. Пчелитѣ, който до това врѣме бѣха прости зрители на случившото се, слѣдъ нейното (на царицата) отстранение дойдоха та развалиха съвършено царската килинка и истеглиха изъ нея трупа на едвамъ що скъсала обвивката си млада царица.

„Въ това врѣме младата-победителка царица нападна друга царска килинка, на която така сѣщо проби една дупка, обаче тукъ тя не се стрѣмаше, както по прѣди, да си турне заднята частъ на тѣлото си, понеже царицата въ нея (въ килинката) се намираше още въ форма на какавида, която, по всѣка вѣроятностъ, не възбуждаше голѣмо озлобление на своята съперница. Обаче и на тази какавида—бѣдѣща царица, бѣ сѣдено да умрѣ, понеже пчелитѣ, по причина на прѣждовременото ѣ откритие, ѣ унищожихъ. Най-сетнѣ царицата нападна и на трети царска килинка, ала нея не може да раствори¹⁾“.

Ланстротъ забѣлѣжилъ нѣколко пѣти, че царскитѣ килинки се унищожаватъ всѣкога, нѣколко часа слѣдъ излизанието на царицата, само тогава, когато пчелитѣ нѣматъ намѣрение да се роятъ вече. Въ противенъ случай — когато пчелитѣ искатъ да се роятъ още, тѣ непозволяватъ на царицата да се доближи до царскитѣ килинки, като ги запазватъ отъ гнева ѣ до като тя (царицата) наикне за да излѣзе съ роя.

Подобна на чловѣкъ, който не може да постигне желанието си, царицата се силно разсърдва отъ това и започва гневно да издава единъ звукъ, приличенъ на „тю“ . . . „тю“ . . . Една или нѣколко царици тогава, отъ тѣзи които пчелитѣ пазатъ въ килинкитѣ, захващатъ да ѣ отговарятъ съ други звукъ, който се издава изъ закрититѣ килинки и който прилича на „куа“ . . . „куа“. Тѣзи звукове на царицитѣ се отличаватъ много ясно отъ обикновенното брѣмчение на пчелитѣ и тѣ сѣ всѣкога прѣдизвиѣстие на скорошното роение на пчелитѣ. Тѣ понѣкога сѣ толкова силни, щото могатъ да се чуятъ на разстояние на нѣколко крачки отъ кошера и то обикновенно сутринъ рано, прѣди изгрѣвянието на слънцето, а вечеръ слѣдъ захожданието му.

Случва се нѣкога, щото двѣ царици да излѣзатъ едноврѣменно

¹⁾ Nuber, Nouvelles observations.

въ единъ рой. Губеръ разказва слѣдующия разказъ за това, на който той самъ е билъ свидѣтель:

„На 15-й Май 1790 година, въ единъ отъ мойтъ слаби кошери излѣзохъ отъ килиикитѣ си едноврѣмено двѣ царици, който еъ голѣма злоба се спустнахъ една възъ друга и захванѣхъ да се биѣтъ. Устата на едната царица попадна въ челюститѣ на другата; главата, гърдитѣ и коремътъ на едната — срещу главата, гърдитѣ и коремътъ на другата; долнитѣ части на тѣлото си прѣвиха толкова много, щото ако, можехъ една друга да се жилиѣтъ, бихъ се веднага убили. Тѣ щѣхъ да паднатъ мъртви, ако това сражение се продължеше по-дълго врѣме, обаче, въ единъ и сѣщъ моментъ, се пустиахъ и разбѣгъ. Нѣколко минути, слѣдъ това, страхътъ имъ исчезна и тѣ отново се спустиахъ една срѣщу друга, хванѣхъ се както по-прѣди и захванѣхъ пакъ да се биѣтъ. Обаче, резултатъ и този пакъ бѣ както въ първото: хващане—разбѣгване. Прѣзъ всичкото това врѣме работнитѣ пчеле бѣхъ въ голѣмо смущение и това тѣхно смущение се усиливаше, когато противницитѣ се разбѣгвахъ. Два пкти азъ видѣхъ какъ работнитѣ пчели задържахъ разбѣгвавшиѣ се царици, като ги хващахъ за краката и ги задържахъ по нѣколко минути. Най-послѣ, при третото нападение, по-силната царица нападна по-слабата въ това врѣме, когато тази послѣдната бѣ се залисела, хвана съ челюститѣ си коренътъ на крилѣтъ ѝ, качи се на неѣ и турна крап на коремътъ си подъ послѣдния прѣшленъ на тѣлото ѝ, като заби тамъ своето си жило. Нападнѣтата и ранена по такъвъ начинъ царица отпадна, бързо изгуби силитѣ си и слѣдъ малко умрѣ“.

Понекога се случва щото двѣ царици (майка и дъщеря) да живѣѣтъ въ единъ и сѣщъ кошеръ и да снисатъ яйца въ едно и сѣщо врѣме. Това нѣщо става тогава, когато пчелитѣ въ роя забѣлѣжатъ, че старата имъ царица е станѣла вече неплодна. Обаче, това ненормално явление не отива за дълго: то трае само нѣколко седмици, или даже по-малко и мѣсеци, но не и повече.

Начинътъ, по който става оплодотворението на царицата е въпросъ, който дълго врѣме е занимавалъ и ученитѣ, и пчеловѣдцитѣ, и за който сѣ се искавали разни хипотези.

Ако поставимъ въ единъ кошеръ голѣмо количество търтеи, то ще забѣлѣжимъ, че тѣ издаватъ единъ силенъ дѣхъ. Това нѣщо накарало *Свамердване* да прѣдполага, че оплодотворяването на царицата става отъ този търтеовъ дѣхъ (*Aura Seminalis*).

Реомюръ въ 1744 година съобщилъ, че оплодотворяването на царицата става въ яйцето, слѣдъ като то е снесено отъ царицата и е поставено въ килииката си.

Губеръ, слѣдъ като направилъ нѣколко опити за да провѣри горнитѣ хипотези дошелъ, най-сетнѣ, до заключение, че оплодотворението на царицата става възъ отъ кошера, когато тя хвърчи, и че това оплодотворение трае за нѣколко години.

Младата царица излиза за да се срѣщне съ търтея най-рано въ 5-й день отъ своето раждане. Нѣкои отъ извѣстнитѣ пчело-

въдци: *Джирзонъ* и *Найбуръ* твърдятъ, че царицата може да излѣзе за това срѣщаніе и по-рано — въ 3-й день отъ ражданието си. *Данистротъ* се съгласява съ мнѣніето на *Аллея* — единъ отъ издателитѣ на *American Apiculturist* и единствения най-голямъ търговецъ на царици въ цѣлия свѣтъ, който казва, че царицата излиза не по-рано отъ 5-й день. При все това, обаче, за срѣдно се взема 5-й, 6-й и 7-й день.

Излизаніето на царицата става, обикновенно по пладне, когато има вънъ най-мисго тѣртей. Излѣзлата първи пѣтъ царица обръща главата си къмъ кошера, хвърчи около него, влиза и излиза нѣколко пѣти въ него, за да може добръ да го забѣлѣжи, и най-сетнѣ отлѣтява. Тѣзи пѣща царицата върши, за забѣлѣжи кошера си, та да може сетиѣ при връщаніето си лѣсно да го различи отъ другитѣ кошери и да влѣзе въ него, понеже, ако влѣзе по погрѣшка, въ другъ кошерь, непрѣменно ще бѣде убита.

Ако при първото излизаніе на младата царица не ѝ се удаде случай да се срѣщне съ нѣкой тѣртей, то тя се връща въ кошера си и на другия день отново излиза. Това нѣщо тя повтѣри до тогава, до когато се съвѣкупи. *Губеръ* забѣлѣжилъ у младитѣ царици, при връщаніето имъ, когато е станѣло съвѣкупленіето, едно бѣло вѣщество, исходяще изъ задната частъ на тѣлото (коремѣтъ) имъ, за което послѣ се убѣдилъ, че то е търговия органъ, който се е откъсналъ слѣдъ съвокупленіето.

Понеже срѣщата на царицата съ тѣртей става въ въздуха, то малцина сѣ могли да бѣдатъ свидѣтели на неж. Слѣдующия расказъ, вѣрваме, не ще бѣдѣ безинтересенъ за г. г. читателитѣ.

„Въ единъ отъ майскитѣ дни азъ се расхождахъ по полето близо до Курбевуа. Наблизо чухъ силно брѣмчение и си помислихъ, че това е оса. Направихъ едно инстинктивно движение съ ржката си за да отстрана прѣполагаемото насѣкомо. Въмѣсто оса, азъ видѣхъ двѣ насѣкоми, отъ които едната съ ожесточение прѣслѣдваше другатъ и забѣлѣжихъ, че и двѣтъ падахъ отгорѣ. Отъ направеното мое движѣние, тѣ полѣтѣхъ на още по-гольма височина, като не прѣставахъ да се прѣслѣдватъ една друга.

„Азъ се заинтересувахъ отъ това и искахъ да видѣмъ какъвъ ще бѣде край на тѣхното прѣслѣдваніе, като захванахъ съ внимание да слѣда движѣніето имъ изъ въздуха и се готвѣхъ да ги хвана, щомъ тѣ се доближатъ до мене.

„Очакваніето ми се изпълни скоро: едното насѣкомо се искачи по-нагорѣ и стовари всичката си тѣжестъ на другото. Ударѣтъ бѣше толкова силенъ, щото и двѣтъ насѣкоми започнахъ да падатъ надолу кѣдѣ мене. Като ме доближиха, азъ ги ударихъ съ носната си кърпа и тѣ паднахъ въ трѣвата.

„Тукъ азъ се убѣдихъ, че тази ожесточена борба, било просто любовно прѣслѣдваніе. Азъ ги заварихъ на прѣстъпленіето: двѣтъ насѣкоми бѣхъ съвършено неподвижни и изглѣждахъ като мъртви — това бѣше тѣхното съвокупленіе. Собствено, сѣцинското съвокупленіе бѣше станало въ въздуха, когато едното насѣкомо падна

надъ другото и актътъ се извърши най-малко на 6 — 7 метра височина отъ земята.

„Тъзи двѣ насѣкоми бѣхъ една царица и единъ търтей. Азъ се раскаяхъ за гдѣто ги ударихъ и не смѣхъ да наруша взаимното имъ спокойствие. Слѣдъ малко, обаче, забѣлѣжихъ въ тѣхъ признаци отъ животъ. Търтея се отдѣли отъ царицата, а органътъ му остана у нея; отъ коремътъ му излѣзе една бѣла нишка и се показа една капка отъ жълта житкостъ. Слѣдъ единъ часъ търтея умрѣ — нѣмаше никакви признаци отъ животъ.

„Царицата бѣше жива и на другия день. Нѣколко врѣме слѣдъ отдѣлянието на търтея, тя захвана да чисти послѣднитѣ прѣшлени на коремътъ си така, като че ли искаше да извади отъ тамъ търтевия органъ. Тя се силеше да се прѣгъне о двѣ, за да може да приближи помѣнатитѣ части на коремътъ до челюститѣ си, които постоянно се движехъ.

„Жалъ бѣше ми, че нѣмахъ у себе си микроскопа, за да мога изуча положението на търтевия органъ въ влагалището на царицата и да изслѣдамъ, ако е възможно, присъствението на сперматозоидитѣ¹⁾“.

(Слѣдна)

Какъ да се гледатъ овощнитѣ дървета, за да даватъ много овощия.

(Продължение).

Който развъжда млади овощни дръвчета, трѣбва добръ да обръща внимание на гжсеницата *Клочка*. Тая гжсеница прѣкарва осемъ мѣсеца на дървото и за това причинява голѣми врѣди. Въ Септемврий тя се излупва изъ яйчицето и на вѣтвитѣ като прилѣпена прѣкарва зимата. На пролѣтъ тя лакомо упасва лѣпкитѣ и листата, като денъ стои на вѣтвитѣ и се държи на тѣхъ прилѣпнало съ косматитѣ си ногички. Тя има сжщата боя, каквато е вѣтвичката, на която е прилѣпнала, поради което мъчно може да се забѣлѣжи и намѣри. Понѣкога тя случайно се намира, кога се пила по вѣтвичкитѣ, като се почувствува въ ржката нѣщо мѣтко.

Понеже прѣзъ една ноцъ тя може твърдѣ много да упасе, особно въ овощния разсадникъ да направи извъпрядни пакости, като унищожава облагороденитѣ дръвчета, то неизбѣжно нужно е, за да се прѣгледва всѣка една поврѣдена вѣтвичка и да се трѣси пакостникатъ. Тя е най голѣмата градинска гжсеница, която въ Май пълно развита достига на дължина до 13 ст. Въ края на Май тя се завива подъ нѣкоя вѣтвица въ черносива, посипана съ

¹⁾ Alexandre Levy, Journal des Fermes, Парижъ 1869 г.

бѣло брашенце паяжина и за три дни става черна, бѣло посипана какавида, отъ която слѣдъ 14 дена *клочката* исхвърква; тя е красива, голѣма черночервеникѣва пиперуда, прилича и хвърка като птиченце. Има голѣмо тѣло, птичешки крила, тънка шийка, валчеста глава и красиви очи.

Хвърка на смръкване. Кацнала тя прилича на клоча. Въ края на Юний и Юлий, когато денѣ си почива на пѣна, прилича като увиснало сухо листо. Който не я знае, нѣма и да обърне внимание на нея. Най лѣсно тя може да се унищожава като какавида въ края на Май; мѣчно е да се улови самата пиперудка. За тая цѣль най добръ е да се употребяватъ дѣца отъ училищата, които за нейната красота обичатъ да я прислѣдватъ.

За голѣма своя жалость стонанитѣ на градини често забѣлжватъ най здравитѣ и голѣми крушови дървета, понѣкога и други овощни дървета да линѣятъ и да съхнатъ. Ако добръ обрънеме внимание, ще да видиме на 30—35 см. надъ земята дървото цѣло продунчено, като нѣкой нарочно да го е пробилъ на всички страни. Това го прави гжсеницата на *ябълковата зеузера* (*Cossus aesculi*). Тия зли гжсеници до послѣдното си съблачане иматъ черешова червена боя, съ черна глава и шия. Прѣди да се завиятъ въ какавида, което става чакъ слѣдъ двѣ години, биватъ желточервени, на гърба тъмночервени, голи, само тукъ тамъ се вижда нѣкой косъмъ. Тѣ биватъ твърдѣ ядовити и враждебни; ако се събератъ повече на едно мѣсто, по мѣжду си се биятъ и ядатъ. Изъ устата си прѣскатъ една лѣпкѣва люта течностъ съ отврътительна миризма. Промѣнятъ се въ какавиди или въ дървото въ надробенитѣ трици или въ земята. Какавидата на задницата си има кржгчета съ остри бодли, на които не е желателно нѣкой да се ободее. Пиперудата е доста голѣма, сива, черникѣво папѣстрена и черно мрѣжеста. Въ Юний и Юлий женската снася повече отъ 1000 яйчица въ пукнатинитѣ на кората на върбата, тополата, орѣха, крушата и др. Излупенитѣ гжсеници отначало се хранятъ въ кората отъ просмукателния сосъ, посѣтнѣ само отъ дървото, въ което пробиватъ съ остритѣ си хапала колкото прѣстъ голѣми проходи. Тоя лошъ пакостникъ мѣчно може да се изгони. Щомъ се забѣлжи, трѣбва съ дебелъ гъвкавъ телъ всички дупки, доколкото е възможно, да се прѣгледатъ; всѣко едно и най малкото нарѣжияване на гжсеницата може да я умъртви. Въ Юний и Юлий трѣбва добръ да се прислѣдва самата пиперуда, която сутринъ съвсѣмъ тихо стои на пѣня, лѣсно може да се види и да се унищожи.

Още единъ, по малкъ видъ отъ тая пиперуда се появява; гжсеницата е желта, пиперудата бѣла. Винаги се промѣня въ какавида подъ кората на дървото. Мазането на стѣблото съ овощарска мазилка може да я изгони.

Майскиятъ брѣмбаръ (*Melolontha vulgaris*) прѣзъ нѣкои години причинява въ овощната градина извънрѣдни опустошения. Понѣкога тая бубулечка бива въ такова множество,

че за прѣхраната и непостигатъ листа, цвѣтъ и плодове. Единственното утѣшение за градинаритѣ е това, че тя се ограничава на извѣстни мѣстности. Тѣ обикновенно снасятъ яйца тамъ, гдѣто сж се родили. За свята длъжностъ всѣки трѣбва да смѣта събиранieto на тая бубулечка. Всѣка сутрина въ росата всѣки трѣбва да ги отърся отъ дърветата и да ги събира; добра храна сж тѣ на кокошкитѣ, юрдечкитѣ и прасетата. Ако ги има въ голѣмо множество, прави се отъ тѣхъ торъ, като се насиватъ въ нѣкоя кофа и се заливатъ съ врѣла вода. Попаренитѣ майски бубулечки се исипватъ на една грамада прѣстъ, покриватъ се съ негасена варъ и отгорѣ се посипватъ съ суха прѣстъ. Докогато майскитѣ бубулечки се намиратъ, трѣбва всѣ тѣй да се събиратъ и трупатъ на купъ. Прѣзъ лѣтота цѣлнитъ купъ се прѣхвърля и отъ него става най добъръ торъ. Отъ майскитѣ бубулечки се добива още катранъ зифтъ и спиртъ, и то така: Възварява се въ единъ котелъ вода. Въ врѣщата вода насиватъ се бубулечкитѣ и се остави да се разваритъ. Слѣдъ това въ котела се налива студена вода, вслѣдствие на което крилата и краката на майскитѣ бубулечки падатъ на дъното. а пѣкъ лойта исплыва отгорѣ на водата, отгдѣто се прибира и различно употребява.

Когато майскитѣ бубулечки не се събиратъ и унищожатъ, навиратъ се въ земята и се завиватъ въ какавиди. Кой незнае тѣхнитѣ личинки, които при орапето и копането въ градинитѣ толкова често се виждатъ? Отъ личинката слѣдъ четири години пакъ излиза майски бръмбаръ. Тоя пакостникъ като личинка съ четлѣшка сила неможе да се унищожи. Затова грѣшникъ прави тоя който плаши свраakitѣ, вранитѣ и други птици, които вървятъ подиръ ралото и плуга и ги събиратъ. За туй гдѣто е възможно, трѣбва къртицата да не се прѣслѣдва защото тя лакомо яде личинката на бръмбара.

Жътий-Бъзунъ (*Rhizotogus solstitialis*) е въ всичко подобенъ на майския бръмбаръ, не е много по малкъ, по лакомъ и се появява, когато първиятъ изчезне. Той упаси не само овощнитѣ дървета, но и трандафела и другитѣ дървета. Който има градина трѣбва врѣдъ да го прислѣдва, да го отърсва отъ дърветата и да го унищожава.

Много врѣди причинява въобще и извѣстната *кукулѣза* (*Fusicula angularia*), най много на зрѣлото овощие и на старитѣ дървета, подъ кората и пукнатинитѣ на които се навиратъ кукулѣзитѣ, за да се криятъ отъ дневната свѣтлина, при което постоянно гризатъ тънката цинница, смучатъ млязгата, та по тоя начинъ кората все повече се распуква, дървото заболява и скоро исъхва. За това трѣбва кората да се чисти и кукулѣзитѣ да се унищожаватъ. Тѣ лесно могатъ да се истрѣбватъ, като имъ се направи искусствени пукнатини, хунийки отъ книги или пърцали, и се намажатъ отвжтрѣ съ нѣкой сладкъ сокъ. Тамъ слѣдъ нощната си расходка тѣ ще да се навратъ. Сѣтиѣ тѣ могатъ да се дадатъ на кокошкитѣ и юрдечкитѣ които твърдѣ ги ядатъ.

Освѣпъ горѣувѣденитѣ гъсеници и пакостници, които всѣки

стопанинъ — градинарь трѣбва и длъженъ е добръ да познава, да ги събира и истрѣбва, ако иска да има овощие, има още много други, но по малко опасни, които при окопаванieto, мазането, чистенето и кастренето на дърветата отчасти могат да се унищожаватъ. Пролѣтно врѣме нѣкои отъ гжсеницитѣ се отърсватъ отъ дърветата и се истъпкватъ. Есенно врѣме всичкото опадало овощие ката день трѣбва да се събира и се дава на добитѣка, за да немогатъ червеитѣ да излизатъ отъ него и да се завиватъ въ земата. Събирането на окапалото овощие никога не трѣбва да се забравя.

6. Кастрѣне на овощитѣ.

За да може да се постигне много и добро овощие, всѣка година короната на дърветата трѣбва внимателно да се прѣгледва, всичко, каквото врѣдително или излишно въ нея се забѣлѣжи, да се отстранява, и цѣлата корона тѣй да се оправи, за да могатъ слѣнчевитѣ лъчи и вѣтърътъ наврѣдъ еднакво да проникватъ. Короната въобще небива никога да бѣде гѣста.

На младитѣ овощни дървета, особно на ново засаденитѣ, трѣбва да се обърне внимание на това, щото да могатъ да иматъ съответствующа, закрѣплена корона, т. е. всичкитѣ клоне да бѣдатъ еднакви, и на широчина и височина тѣй да се расклоняватъ, щото единъ клонъ на други да непрѣчи, за да може слѣнцето да грѣе всичкитѣ еднакво. Клонъ, който въ бѣдѣщата голѣма корона на дървото нѣма да има никаква посока, трѣбва отъ рано да се отстранява.

На старитѣ овощни дървета съ правилна корона се орѣзватъ съ остъръ трионъ винаги само сухитѣ вѣтвици и клончета, никога небива да се рѣже нищо здраво. Ако би при кастрѣнето да се направи нѣкаква по голѣма рана, вѣднага трѣбва да се замазва съ градинарски восѣкъ, за да неможе слѣдъ врѣме раната да се промѣни въ смъртоносна сухостъ, която обикновено послѣдва, кога дърветата се кастрятъ есенъ и зимѣ. Мразъгъ распуква оголенитѣ и отворени сочни клѣтки, истегля отгорѣ сока, който се промѣня въ въгленъ. Такава рана меможи никога да зарасне, тя засъхва и загнива чакъ до пѣния. За това много е по полезно дърветата да се кастрятъ на пролѣтъ, когато нѣма вече страхъ отъ лошитѣ послѣдствия на мряза. Освѣнъ това да се рѣжатъ дебели клоне е винаги опасно за бѣдѣщиятъ на дървото, обикновено това е начало на близкото му свършване. Ако обаче овощнитѣ дървета още отъ малки кѣта година правилно се орѣзватъ и чистятъ, отъ това късно кастрене никога нѣма да има нужда. Безъ нѣкаква особна причина на дървото никога не трѣбва нищо да се рѣже. Кога се влѣзе въ короната, ще се забѣлѣжатъ много вѣтви или сухи или полусухи, съ мѣхъ или съ лишей покрити, гдѣто овощие нѣма да се роди, освѣнъ лошо. Такива вѣтви трѣбва гладко да се одрѣзватъ, но никога да не се чупятъ. Това може да стане само на нискитѣ вѣтви, кѣмъ които не трѣбва да се има никакво милосърдие. Въ короната по нѣкога израсватъ тукъ—тамъ отъ

пъния или отъ дебелинѣ вѣтви буйни израстъци, тъй наречени въздушни издѣнки или пичове, които отнемайки млѣзгата на вѣтвитѣ, бърже ги уморяватъ. Такива издѣнки нетрѣбва нито минута да се държатъ. Още рано прѣзъ лѣтото въ тѣхния най-буенъ растежъ трѣбва да се одрѣзватъ. Разбира се съвсѣмъ друго би било, ако да сѣхнѣха старитѣ вѣтви; това щѣше да бѣде знакъ, че старото овоцно дърво трѣбва да се подмлади. Тогава всичкитѣ болни, сѣхнящи и нлодъ неносящи вѣтви трѣбва да се изрѣжатъ и изданкитѣ да се оставятъ.

На *смитъ* короната бива пълна съ тръни или съ мѣхъ. Въ такъвъ случай не трѣбва да се очаква овощие. Тукъ трѣбва да се пази правилото: Редовно рѣжи и стържи.

На *старитѣ череши и вишни* не бива нищо да се одрѣзва, освѣнъ само сухитѣ вѣтви. Всѣко рѣзане, всѣко най малко нараняване за тѣхъ е смъртаносна рана. И на младитѣ череши и вишни всѣко рѣзане е опасно; лѣтната горѣщина причинява течението на клей, истичание и сгѣстяване на млѣзгана, което може да се сравни съ блъвянието кръвъ. Това е знакъ на сигурна смъртъ. Ако е нужно на тия дървета нѣщо да се одрѣже, то съ най малка поврѣда може да стане късно прѣзъ лѣтото или прѣзъ есенята.

За *орѣхитѣ* има пословица: Колкото повече при бранието на орѣхитѣ дървото се учупи, толкова повече орѣхи дава. Тая пословица обаче само отчасти е вѣрна. На орѣховото дърво есенното нараняване понася, та съ очупването на младитѣ вѣтвици принуждава се овощие да върже. Това очупване обаче може да се нарече безполезно; сирѣчь какво значи това, да се окърши дървото, да му се очупятъ младитѣ вѣтвици, безъ да се гледа, какви сѣ тѣ? Ако е потребно короната да се орѣже и разрѣди, нетрѣбва ли добръ да се прѣгледа и излишнитѣ вѣтвици да се отстранятъ? Всѣко своеволно нараняване е грѣхъ и се наказва съ поболяването на дървото и съ прѣждеврѣмешната негова смъртъ.

При рѣзането и кастрѣнето на дърветата неопитниятъ или невѣжа работникъ трѣбва да пази правилото: На старитѣ дървета да се пази да неодрѣзва здраво клонче, което е сухо, разбира се то само ще да се одрѣзва. Орѣзването на младитѣ дръвчета трѣбва да се повѣрѣва на хора вѣщи. Осѣнъ това пѣма нужда отъ никакво друго умѣние, освѣнъ да се има здраво око. Земледѣецътъ — селянинъ въобще трѣбва прѣзъ цѣлата година често да обикаля и да се расхожда въ своята градина, като винаги носи въ рѣцѣтъ си градинарски ножъ (ножици). Винаги той ще намѣри както на старитѣ, а така сѣщо и на младитѣ овоцни дървета пѣщо, което трѣбва да се одрѣже или остърже.

7. Торене на овоцнитѣ дървета.

Доходността на овоцнитѣ дървета може твърдѣ много да се повиши чрѣзъ искусствено торене. Да се тори съ прѣсенъ хлѣвски таръ, съ силна хлѣвска пичочна каша не е благоразумно, защото

съ това могатъ съвсѣмъ да се поврѣдятъ дърветата. Най напрѣдъ трѣба да се види, гдѣ собствено е нужно торенето и гдѣ то може да бѣде достатѣчно замѣстено съ есенното окопавание.

Ако дърветата се намърватъ на цѣлина, въ градина идѣто само трѣва расте, тамъ неизбежно нужно е торенето.

Въ врѣме на есенното окопавание взема се окопаната около дървото земя и се замѣнява съ друга, торна, съ която се наторява и на около. Или пъкъ на широко окопанитѣ дървета се заливатъ съ много вода, въ която се смиса торна каша, кръвъ и искусственъ фабриченъ торъ, което прѣзъ есенъта и прѣзъ зимата може да се повтори нѣколко пѣти, но прѣзъ пролѣтъта и лѣтото никога небива.

На пролѣтъ оправя се къмъ окопанато дърво течението на калната снѣжна или дъждовна вода, щото да може добрѣ и изобилно да се напои почвата. Въобще поливанияте на окопанитѣ дървета зимѣ и на пролѣтъ, каквото и да е врѣмето, винаги е добрѣ.

Лѣтъ въ голѣмата жега и суша да се поливатъ дърветата, особено съ студена вода, е опасно, овоцieto опадва, даже и дърветата съ поврѣждатъ, освѣнъ ако поливането е малко, често и правилно.

Ако градината се намърва на склонъ, длѣжностъ на стопанина е да оправя дъждовната и снѣжна вода да се стича и попива въ трапчинитѣ около дърветата.

Тамъ идѣто отъ двора и хлѣва се събира торна пикучна вода и се втича въ градина, пужно е добрѣ да се внимава, за да не се остави да отиде на дърветата, защото ги поврѣжда. Освѣнъ това всѣки уменъ земледѣлецъ не трѣбва да остава торната вода да се отича на нѣкъдѣ. Такава вода трѣбва да се събира въ особни щерни и отъ тамъ да се налива на торището, отдѣто съ тора се изнася по нивята и ливадитѣ. За жалость, че досега още между нашитѣ селяни — земледѣлци не става нито дума за торене, а и това, което въ нѣкои села се прави, е тъй примитивно и неразбрано, щото никаква полза недокарва.

На нивята, които добрѣ се обработватъ и торятъ, които по правилепъ редъ се сѣятъ, *овоцiитѣ дървета неискатъ никакво особно торение.* Има обаче страни, гдѣто земледѣлцитѣ — селяни, отдавайки голѣмо значение на овоцiята, и на пивитѣ особно торятъ овоцiитѣ дървета. Тѣ прѣзъ цѣлата година съ необикновено трудолюбие приготвяватъ торна — компостова грамада, която прѣди сѣйдба прѣнасятъ на нивята и подъ всѣко дърво расхвърлятъ колкото е широка короната на самото дърво. За това виждаме на такива мѣста, че житнитѣ класове достигатъ чакъ до короната на дървото; тамъ се вижда, като какъ трудътъ, мѣдрата работа отъ овоцiето и отъ храната се възнаграждава; тамъ се доказва истинността на старата пословица: „Человече! труди се, Богъ ще ти помогне!“ „Работи въ името на Господа, Богъ ще те благослови.“

Съобщава J.

Л И М О Н Ъ (Citrus medica).

У насъ—Българитѣ останало е обичай, въ вѣдѣли на сирнитѣ заговѣзни, родъ роднини, по-младитѣ на по-старитѣ да даватъ портокали или лимони, като си подаватъ рѣка и единъ на другъ да иска прошка, вслѣдствие на каквито и да било недоразумѣния — скарвания, обиди и докачения, извършени съ думи или дѣйствиа. Тѣй като денѣтъ на сирнитѣ заговѣзни се смѣта и досега още е останалъ денѣ на халвата, портокалитѣ и лимонитѣ, то тукъ не трѣбва да се мисли, че лимонѣтъ ще да се разглежда като нѣкой религиозенъ символъ на помиренieto между роднини и приятели, а просто тоя денѣ ни само привежда мисълта за да се опитаме да запознаеме читателитѣ на списанието „Слънь“ съ неговото значение и важностъ въ всѣка една градска и селска къща.

Употрѣблването на лимоня за сега между нашето население е твърдѣ ограничено. Главно, той се употрѣблява отъ граждани и селяне единствено за подкисляване на разни ястия и за варѣне на сладка. У насъ още той не е намѣрилъ върха на своето употрѣбление, както въ европейскитѣ голѣми кухни, гдѣто се употрѣблява за приготвяне на разни ястия, като компоти, расоли, дорти, замръзлещи, разни захарчета, сладки ястия и др. Неговото, обаче, употрѣбление въ всѣка една къща, главно селска, би било отъ твърдѣ голѣма важностъ и значение, тѣй като отъ него би се приготвявало: *лимоняна вода или лимонада, лимоневъ оцетъ и още би се употрѣблявалъ като църъ противъ различни болѣсти.*

Лимоняната вода или лимонадата се приготвя по слѣдния начинъ: На една третя литра вода натрива се върху 35 грама захаръ кората на половинъ лимонъ, върху него се се истисква сокътъ на половината лимонъ, та по този начинъ се получава охлаждателно пиение за здрави и болни. Ако е нужно лимонадата да бѣде топла, налива се вмѣсто студена вода горѣща.

Ако има нужда отъ повече лимонада, истискватъ се толкова лимони, щото да се получи до 2 децилитра сокъ, на лимоняната кора се настѣргва $\frac{1}{4}$ килограмъ захаръ, слѣдъ това сокътъ и захарта се тургатъ на огъня да врятъ. Когато възврятъ, прицѣжда се течността прѣзъ чисто платно и се остава да истине. Една лъжичка отъ тоя сокъ е достатъченъ за една чаша вода.

Лимоневиятъ оцетъ се приготвя по слѣдния начинъ: обелва се кората на 4 лимоня, слѣдъ това меснатата имъ частъ се нарѣзва на кубчета, турга се въ едно шише и върху тѣхъ (кубчетата) се налива $\frac{2}{3}$ отъ литрата добъръ оцетъ. Бутилката се запушва и се остава 10 дни на слънцето.

Лимонѣтъ особно твърдѣ е полезенъ за здравieto, макаръ и твърдѣ малко да се употрѣблява.

Лимонениятъ сокъ има отлични дезинфекчни свойства; той унищожана бактериятъ, кога се вътрѣшно употрѣблява противъ из-

риванието и кожните болѣсти, противъ трѣската и дифтирита; сжшо се употрѣбвява и външно противъ пуканието на рѣцѣтъ, уп- рѣхналата кожа и противъ пятната по лицето. Който лѣтно врѣме пие лимоновъ сокъ, бива запазенъ отъ трѣска. Сокътъ отъ два лимоня, испитъ въ $1\frac{1}{2}$ чаша вода, е отлично лѣкарство противъ ревматизма и сжщеврѣменно противъ периодическата трѣска.

Сокътъ отъ единъ лимонъ, испитъ на три пѣти дневно съ чаша чисто, силно кафе, прогонва студениятъ трѣпки и трѣската макаръ и безъ никакъвъ резултатъ да сж били всички други срѣд- ства противъ това зло. Лимониятъ сокъ расхладява и чисти кръвта и е цѣненъ чистителъ за много болести и мѣки.

На болните отъ сипаница дава се лимоновъ сокъ, за да се по-скоро изрини сипаницата и за да оздравѣе болниятъ колкото е възможно по-скоро. Обикновено сипаницата въ продължение на 36 часа се изрива и въ една недѣля съвършено се исцѣрява. Освѣтъ това лимоновата вода е и единственото питие, което бол- ниятъ може да пие.

Горѣщъ лимоновъ сокъ съ ленено сѣме, половинъ часъ ва- ренъ, сетнѣ прѣцѣденъ и подсладенъ, е отлично срѣдство противъ настинката, Тѣй като това питие причинява потъ, то трѣбва да се пие кога си лѣгаме. Пѣна отъ бѣлтѣкъ съ лимоновъ сокъ помага противъ хропотницата, хърканието и болѣстите на гърдитѣ, ако се взема отъ това всѣки половинъ часъ по една чайна лъжичка.

Поради своята лѣковита сила лимоновтъ сокъ би трѣбвало да се употрѣбвява безъ захаръ и малко нѣщо разрѣденъ, защото ако се употрѣби чистъ сокъ, то той дѣйствува врѣдително на ж- битѣ и на стѣнитѣ на стомаха.

Лимониятъ сокъ още се употрѣбвява за лѣкарство противъ ревматизма. Той се намѣрва не само въ лимоня, но и въ други плодове, като у френското грозде, цариградското грозде, оскруши- тѣ, брусницитѣ и др. Кога се лѣкува болѣстѣта ревматизмъ съ ли- моновъ сокъ изисква се главно, щото употрѣбението да става пра- вилно, което е и толкова по-леко, защото болниятъ леко се при- викава на него и обича да го употрѣбвява. Опредѣля се за това напр. 20 дни и болниятъ:

на . . . . 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. день испива
сокътъ на 2. 4. 7. 11. 16. 20. 25. 25. 30. 30. лимоня и про-
дължава по сжщия редъ назадъ. Разбира се, че трѣбва да се пие
голъмо множество сокъ и въ повече прѣкъсвания. Въ врѣме на
лѣкувание болниятъ трѣбва да неупотрѣбвява чай, кафе, чоколада,
месо въ голъмо множество, яйца и друга азотиста храна, която
лесно образува пикочна киселина. Най-добръ е сокътъ винаги да
се приготвя прѣсень.

Който мисли да да употрѣби горѣувѣденото множество лимо- новъ сокъ, има нужда отъ 350 лимоня и най-добра смѣтка ще да намѣри ако купи пѣлъ съндѣкъ. Трѣбва да се забѣлѣжи, че бол- ниятъ не бива да обръща внимание на врѣмето на лѣкуванието,

ните пъкъ на числото на лимонитѣ, на които сокътъ мисли да испие. И двѣтъ тия нѣща ще зависятъ отъ характера на болѣстѣта и отъ положението на самото лице. — Ксѣто има лоши зѣби, то той нѣка подобръ да пие сока прѣзъ стъклена трѣбичка.

Прѣснитѣ лимони или лимоновиятъ сокъ се употрѣбѣва съ успѣхъ противъ дифтерита — лошото гърло. Калифорненскій лѣкаръ Д-ръ Gartoyski прѣдписва въ най-отчаянитѣ случаи на дифтерита употрѣбението на прѣснитѣ лимони или на тѣхния сокъ, въ каквато и форма може болниятъ да ги приеме и е постигналъ най-сполучливи успѣхи.

Въ Китай лимоновиятъ сокъ е твърдѣ обикнато простовародно лѣкарство, на което отдаватъ значителна лѣковита сила. Особено употрѣбѣватъ при дифтерита прѣсния лимоновъ сокъ или въ форма на лимонада, или пъкъ даватъ на болното цѣли лимони да ги яде като портокали и то не само като прѣдпазително срдство противъ тая болѣстъ, но и като цѣръ съ най-добъръ успѣхъ. Понѣ това лѣкуване може смѣло да се употрѣбѣва до тогава, до като пристигне лѣкарь.

Лимонитѣ, употрѣбѣвани противъ болестѣта желтеница, извънредно сж полезни; тѣ трѣбва въ тия случаи да се употрѣбѣватъ цѣли както портокалитѣ, или пъкъ да имъ се пие прѣсенъ сокътъ.

Лимонитѣ за по-дълго врѣме се запазватъ по слѣдний начинъ: тѣ се турятъ въ дребна соль и се посипватъ така, щото да не се допиратъ единъ на други. Сжщо туренитѣ въ сухъ пѣськъ, пенелъ и дребна слама (микина), за дълго врѣме се запазватъ отъ развала. При това много добръ е, когато отверстието на чепката се залѣпи съ воскъ или съ пѣкое друго лѣпило, за да не може въздухътъ да вниква въ тѣхъ и да нагниятъ. Когато за по-дълго врѣме трѣбва да се запазятъ, завиватъ се въ мека книга и се турятъ въ сндѣче между ечмина дребна слама и отгорѣ и отъ странитѣ се затѣпкватъ съ сѣно, за да бждатъ колкото е възможно по-малко изложени на въздуха.

Разрѣзанъ лимонъ, за да не плѣсениясва и се запази за по-дълго врѣме, турга се въ едно малко гърне, въ което се капва нѣколко капки силенъ оцетъ, като се постави съ одрѣзапата страна на долу.

Поради голѣмото употрѣбение на лимоня въ всѣка една къща и поради лѣковитата му сила и мощъ би трѣбвало въ всѣка домашностъ, а особено въ селата, гдѣто нѣма и мѣчно може да се намѣри лѣкарска помощъ, да се намѣрва всѣко врѣме, като се скѣтва по горѣуведений начинъ.

Съобщава J.

З а л е н т и т ъ

Продължение

Освѣнъ тия двѣ ленти въ челоуѣка живѣе още тѣй наречениятъ *широкъ ямчестникъ* (*Botryoscephalus latus* *), който бива до 7 метра дълъгъ и може да съдържа до 4000 членчета по къси и по широки. Неговата глава нѣма кукички, а е снабдена само съ продълговати смукалки.

Отъ широкия ямчестникъ страдатъ главно хората, които употребяватъ за пиене рѣчна и за храна риба. Най-много се срѣща между жителитѣ около женевското езеро въ Швейцария, гдѣто по едно врѣме всѣки четвърти челоуѣкъ бѣше заразенъ отъ него и сетнѣ въ Петербургъ въ Русия, гдѣто обикновено 15 % отъ населението страда отъ него.

Като какъ зародището на тѣзи лента влиза въ челоуѣка има различни мнѣния. Навѣрно се знае само толкова, че отъ яйчицата, които съ свършеннитѣ зрѣли членчета излизатъ изъ човѣшкото тѣло, се раждатъ дребни зародища, съ видима главичка на лентата, въоружена съ шесть кукички и които освѣнъ твърдата ципа сж снабдени съ гости рѣсници. Тия зародища живѣятъ въ водата и съ помощта на рѣсницитѣ водятъ единъ подвиженъ животъ. Отъ това едни мислятъ, че тия зародища влизатъ въ челоуѣка посредствамъ пиенето на водата и въ него направо се развиватъ въ ленти, безъ да се промѣнятъ прѣдварително въ мѣхурчета. Други пъкъ мислятъ, — което ще бѣде и повѣрното, — че зародищата понапрѣдъ влизатъ въ рибитѣ, въ тѣхъ се промѣнятъ въ мѣхурчета и когато челоуѣкъ изяде мѣхурчето риби месо, тогава чакъ се развиватъ въ ленти.

Много поопасна за човѣшкото здравие и животъ отъ всичкитѣ горѣуведени три ленти е *дробната лента* (*Taenia echinococcus* **), на която мѣхурчетата живѣятъ освѣнъ въ другитѣ животни (свинята, сърната, козата, овцата, добитѣка), но и въ челоуѣка. Самата лента живѣе въ голѣмо множество въ червата на кучето. Тя е наймалката отъ всичкитѣ ленти и достига на дължина до 4 м. м.; състои всяко отъ три членчета, отъ които послѣдното бива свършено-зрѣло и съдържа яйчица. Лѣсно може да се случи, щото яйчицата, като излѣзатъ изъ тѣлото на кучето, да се залѣпватъ на неговата козина. Челоуѣкъ пъкъ, като се гали съ кучето и го глади по козината, лѣсно може съ влажната си рѣка да принесе до устата си малкитѣ яйчица и съ храната да ги глътнѣ, Вътрѣ въ челоуѣшкото тѣло зарадищата се освобождаватъ отъ яйчицата и проникватъ чакъ до чернитѣ и бѣли дробовѣ, гдѣто се завиватъ мѣхурчета. Тия мѣхурчета порасаватъ на голѣмина колкото орѣхъ, юмбрукъ

*) Отъ грѣцката дума *bothrion* = Ямца + *kephale* = глава.

**) Отъ грѣцката дума *echinos* = тарълежъ + *kakkos* = зрънце, по отношение гѣсятѣ реснати яйчица.

даже колкото една дѣтска глава, като вѣтрѣ въ себеси наредятъ нови мехурчета и тѣ пакъ нови, та въ тѣзи чакъ се развиватъ главичкитѣ на лентитѣ. Отъ само себе си се разбира, че увѣличаванieto на мѣхурчетата причинява тѣжко поболѣвание и обикновѣнно свършва съ смъртъ.

Макаръ тая лента и да не е твърдѣ распространена, обаче прѣдпазливостта петрѣбва да липсва, за това *пазете се да играете и се галите съ кучета*.

Въ кучето живѣятъ още нѣколко вида ленти, отъ които освѣнъ горѣспоменатата дробна лента най-важна е *овчата лента* (*Taenia coenurus*¹⁾). Тѣзи лента тунейдно живѣе въ тѣнкитѣ черва на овчарското куче, като съдържа до 200 членчета и нараства на дължина до половинъ метрѣ. Развитиѣ и пълни съ яйчица членчета кучето съ испрѣжненията си ги распрѣсва по пазбицата и вѣтрѣтъ и дѣждѣтъ разносятъ яйчицата и по тоя начинъ се заразяватъ и опасно заболѣватъ. Сега отъ яйчицата се излупятъ зародищата на лентитѣ, които се прѣселятъ въ мозъка и тамъ образуватъ доста голѣми мѣхури. Докато още не се знаѣлъ животниятъ развой на лентата, тѣзи мѣхури се смѣтали за особно животнo, наречено *Coenurus cerebralis*.²⁾

Агнето и овцата, вслѣдствие образуванитѣ въ мозъка мѣхурчета, ставатъ въртоглави, т. е. почватъ нетърпеливо пасамъ нататѣкъ да тичатъ, увисватъ глава и страдатъ отъ завиваніе свѣтъ докато изпомощели паднатъ.

Ако сега главата на закланата въртоглава овца или агне се даде на кучетата да я изядѣтъ, то въ тѣхъ ще да се развиятъ нови ленти.

Единъ твърдѣ интересенъ видъ, който сѣщо живѣе въ кучета е *краставичената лента* (*Taenia cucumerina*³⁾), тѣй наречена за това, защото двата края на членчетата сѣ тѣй стѣснени, че твърдѣ приличатъ на краставиченото сѣме. Мѣхурчетата на тая лента сѣ твърдѣ дребни и живѣятъ въ въшкитѣ които се хранятъ съ козината на кучетата и сѣ извѣстни подъ научното име *Trichodectes latus*⁴⁾. Яйчицата отъ распрѣснатитѣ членчета на лентата лѣсно се намѣрватъ по козината на кучето и въшката съ козината ги изядѣ и по тоя начинъ се заразява и въ тѣлото ѝ се образуватъ мѣхурчета. Кучето сега като изяде една такава въшка, развива се въ него лентата.

Една друга лента-може да получи кучето, ако изяде мѣхурчесто месо отъ зайцѣ. Въ тѣлесната си куфина зайцигѣ иматъ мѣхурчета на голѣмина колкото грахъ, даже и колкото орѣхъ, отъ които се развива въ кучето *кучешката лента* (*Taenia serrata*⁵⁾),

1) Отъ грѣцката дума Koinos = обща + ura = опашка.

2) Отъ латинската дума celebra = мозѣкъ.

3) Отъ латинската дума cucumis = краставица.

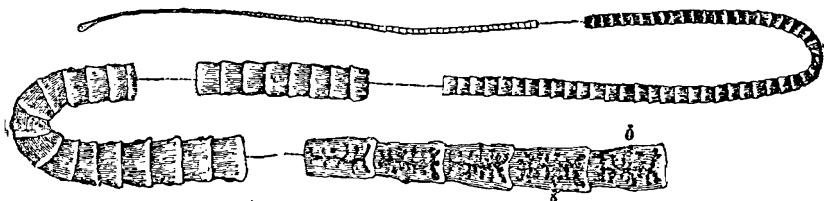
4) Отъ грѣцката дума trix, trichos = косѣтъ + déktēs = хапливъ; tatus = ширѣкъ.

5) Serratus = трпонецъ.

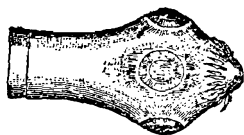
прилична на дългочленестата лента, само по това се различава, че нейните членчета отъ себе си явно се отдалечени, така щото нейниятъ край се показва трионестъ.

Също и котката страда отъ своята собствена *котешка лента* (*Taenia crassicollis* *), на която мѣхурчетата живѣятъ въ мишките и пълховетѣ. Котката распръсва исхвърленитѣ изъ нея членчета изъ къщи и по хамбаря яйчицата засѣхватъ по зърната и мишката съ зърната ги изяжда, слѣдъ което въ нея се развиватъ мѣхурчета. Сега котката, като улови и изиде такава зарамена мишка, развива се въ нея лентата. Тая лента въ сравнение има доста голѣма глава, на която съ просто око могатъ да се видятъ кукичките и смукалата.

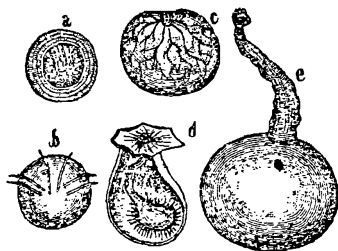
Много би могло още да се расправи за лентитѣ, защото отъ тѣхъ теглятъ всичкиѣ домашни животни, даже и дивитѣ месоядни животни, а и птицитѣ и рибитѣ отъ тѣхъ не сж оставени. Като се обаче страхуваме, да не би да злоупотрѣбваме твърдѣ много съ търпението на читателитѣ, сега свършваме до тука.

Образецъ 1 ни прѣдставлява дългочленестата лента, която живѣе въ чловѣка въ естествена голѣмина.

Образецъ 2 ни прѣдставлява главичката на дългочленестата лента, увеличена.

Образецъ 3 ни прѣдставлява развитието на дългочленестата лента, всичко увеличено, а — яйчицето съ зародището, b. — зародището, излѣзло изъ яйцето, c. d. e — мѣхурчета на лентата. Съобщава J.

*) Отъ латинската дума *crassus* = дебела + *callum* = шия.

Полза отъ пчеларството

А. Пряма полза.

У насъ се е гледало, па и сега се гледа, на пчеларството като на единъ нищоженъ клонъ отъ селското нѣстество. Сжщо така се е гледало на него прѣди 40 години и въ Америка, но какъ се гледа сега, може да се сжди отъ това, което пише В. Изергинъ въ „Вѣстникъ Иностранной Литературы Пчеловодства“. Той казва, че въ врѣме на изобрѣтението на кошара на Лангстрога рационалното пчеларство е било на загниване, а четиредесетъ години слѣдъ това то направило певѣроятни успѣхи. Сега въ С.-Американскитѣ Щати имало 110 пчеларски дружества, издавали се 8 пчеларски вѣстника, работили 15 парни фабрики за правене кошери и други пчеларски принадлежности. Покрай тѣхъ въ Америка работили още много фабрики отъ по малкъ размѣръ съ ржчни или конски сили. Съ пчеларство се занимавали въ Америка до 300,000 человекъ. Въ 1869 година се произвело 14,702,885 фунта медъ, а въ 1889 година, т. е. следъ 20 години това производство достигнало до 63,894,186 фунта, 4¹/₂ пжти повече. Прѣди 20 години продуктитѣ отъ пчѣлитѣ стривали 7,000,000 долара (35,000,000 лева), а въ 1899 година; споредъ изчисленията на Бентона, стойността на тѣзи продукти е постигнала до 20,000,000 долара (100,000,000 л.).

В. Косвенна полза.

Опита и науката сж доказали, че тѣй нареченого кръвосмѣшение, т. е. взаимно оплодотворение на органически сжщества, които се намиратъ въ близко родство, е вредно за по нататжшното имъ сжществуване. Отъ роднинско оплодотворение излизатъ болняви, неджгави и даже никакви плодове, за това природата се труди да прѣдпази кръвосмѣшнieto, както у животнитѣ, така и у растенията по много начини. Единъ отъ начинитѣ за прѣдпазване цвѣтоветѣ отъ родственно оплодотворение сж пчелитѣ. Тѣ, като се лутатъ цѣль день отъ цвѣтъ на цвѣтъ, прѣнасятъ тичинковъ прашецъ отъ единъ цвѣтъ на другъ отъ сжщия видъ и така оплодотворяватъ цвѣтове, които не сж роднина. За забѣлжвание е, че една

пчела, като излѣзе изъ кошера си и падне на който и да е видъ цвѣтъ, посѣщава слѣдъ това се такъвъ видъ, до като се натовари цѣла. Сомняване на този видъ може да направи само въ извънреденъ случай, когато слѣдъ дълго лутане по този видъ ѝ се укаже невъзможно да събере медъ или прашецъ. Отъ горното става явно, че пчелитѣ принасятъ и друга полза, която неможе да се прѣсметне на каква сума възлиза: тѣ спомагатъ за оплодотворението на растенията. Споредъ думитѣ на Ховерда въ Съединенитѣ Щати било изслѣдвано, че нѣкои породи круши не давали никакъвъ плодъ, а само тогава давали плодъ, когато пчелитѣ ги посѣщавали въ врѣме на тѣхното цвѣтѣние.

Земледѣлци, слушайте съвѣтитѣ, които ви се даватъ
по земледѣлието!

Лѣтоска Г-нъ Варнен. Окр. Земледѣл. Надзирателъ доде въ селото ни, събра ни да ни даде наставления по земледѣлието и между другото ни учеше какъ да посѣемъ кукурузъ за зелена храна на добитѣка си, какъ да го запазимъ прѣзъ зимата, чрѣзъ силосване и пр. На мнозина отъ нашитѣ селяни това се виждаше невъзможно и тѣ едва ли не съ присмѣхъ посрѣщнаха неговитѣ съвѣти въ тѣзи имъ частъ. Азъ съ внимание слушахъ всичко що ни учи Г. Надзирателя и си рѣкохъ: „Този човѣкъ токо така не говори съ такава увѣренность и съ такова силно настоявание, па и правителството нѣма да ни праща човѣкъ да ни лъже, чакай да изпълня неговитѣ наставления“ и азъ прѣбрахъ и засѣяхъ около 4—5 декара една нива съ кукурузъ мѣстенъ. Покосихъ го споредъ наставленията на Г. Надзирателя още когато бѣше той (кукуруза) зеленъ. Ископахъ единъ трапъ въ двортъ си 2 1/2 м. на дължъ и 1 1/2 м. на широчина и 2 1/2—дълбочина. Направихъ този трапъ споредъ наставленията му. Нарѣзахъ съ сатъръ кукуруза и напълнихъ трапътъ. Покрихъ го съ слама и прѣстъ и по Коледа извадихъ отъ единия край да вида какво е станало и да ли ще го яде добитѣкътъ. Той го ядѣше съ охота. Азъ го пакъ заровихъ и на 15 того азъ го отворихъ захванахъ да си храна добитѣка. Добитѣка ми го

яде съ голѣма охота и вѣрзамъ до края на мартъ да изхрани 6 крави.

Азъ като благодаря за тѣзи поука, която всѣка година ще правя, съвѣтвамъ събратията си земледѣлци да го правятъ и тѣ, а да видятъ този малъкъ тѣхенъ трудъ, каква благодатъ ще имъ донесе.

с. Константиново, 28 Февруарий 1900 год.

Петръ Кирезовъ.

ПОЛЪЗНИ СЪВЪТИ:

Въгарцитѣ у говедата. — Всѣки скотовѣдецъ знае, какво нѣщо е въгарецъ, но малцина сж ония, които знаатъ, отъ дѣ става и на какво се обръща.

По гърба, плешкитѣ, хълбацитѣ, санитѣ и по ребрата на говедата забѣлѣжватъ малки издигнатости, като грахъ, лѣшникъ, даже като орѣхъ и по-голѣми. Тия издигнатости есени сж малки, зимѣ ставатъ по голѣми, а пролѣти достигатъ до орѣхъ и лѣтѣ съвсѣмъ се изгубватъ; тия издигнатости наричатъ „въгарци“; но това не е право, защото въгарецъ е само паразита, които е подъ кожата, въ срѣдата на издигнатостѣта, а не ѣ самата издигнатостъ, причинена отъ паразита.

Въгарцитѣ сж ларвитѣ на говеждата муха. Лѣтѣ прѣзъ Юлий и Августъ говеждата муха снася яйцата си по гърба, плешкитѣ, ребрата и пр. на говедата и обикновенно при основата на космитѣ. Много отъ яйцата се изронватъ, падатъ и се унищожаватъ, а други се излупватъ. Червейчето пробива кожата и се спира тутакси подъ нея, обръща се на ларва и тамъ остава да прѣкара чакъ до пролѣтъта, като се храни отъ кръвта и соковетѣ на животното, раздразнява околнитѣ ткани, причинява възпаление и малъкъ отокъ. Обикновенно животното не страда отъ въгарцитѣ, но когато сж твърдѣ много, отиѣматъ доста кръвь, причиняватъ по-голѣмо възпаление и животното слабѣе.

Пролѣтъ ларвитѣ разширяватъ отверстието на кожата, изъ което по-рано тече една гнойна течностъ, излизатъ прѣзъ него, падатъ на земята и като намѣрятъ мека и влажна почва, влизатъ 4—5 сантиметра на дълбоко, обръщатъ се на нимфи, отъ които слѣдъ нѣколко дена се излупватъ говеждитѣ мухи.

Отъ това кратко описание читателътъ ще разбере, какво нѣщо е въгарецъ. Може да се срѣщне въ нѣкои земледѣлчески книги и вѣстници, че мухитѣ спасатъ яйцата по тѣлото на говедата и говедата, като се лижатъ, поглъщатъ тия яйца, на които обивката се унищожавъ въ стомаха, червейчето остава свободно и сега про-

бива стенитѣ на стомаха и отива на гърба на говедото. Това нѣщо е съвършено невѣрно, защото, ако бѣше така, тогава въгарци щѣше да има и подъ корема на говедата, а подобно нѣщо никой до сега не е виделъ.

За отстранението на въгарцитѣ може да се постѣпи тѣй: 1) Прѣзъ Юлий и Августъ, когато мухитѣ снасятъ яйцата, да се нацапватъ гърбоветѣ на говедата било съ креолинъ, било съ вода отъ орѣхови листа, било съ всѣко друго меризливо вѣщество; 2) Пролѣти, когато падатъ ларвитѣ, трѣбва по-късно да се пуца добитѣка на паша, та като паднатъ въ оборитѣ, тѣ се стѣпкватъ и не намиратъ мѣсто да се заровятъ и обърнатъ на нимфи и послѣ — на мухи и 3) Ларвитѣ (въгарцитѣ) неискатъ никакво лѣкуване, понеже пролѣтъ тѣ сами напуцатъ животното; но когато сѣ много и стопанина иска да ги махне, тогава трѣбва да се разрѣже малко кожата, да се стиска отъ всички стѣрни и паразита излиза. Не е добръ да се умъртвява въгареца съ нефтъ — я, или съ насвѣтлянь тель, защото тогава загива, гнои и много врѣме иска, до дѣто животното го исхвърли.

Падането зимѣ космитѣ на биволитѣ, говедата, конетѣ и овцитѣ. — Всѣки стопанинъ на добитѣкъ знае, че пролѣтъ старитѣ косми падатъ, за да се замѣстятъ съ нови — лѣтни; случава се даже, че вълната на нѣкои овци такъ бързо пада, че овчаретѣ сѣ принудени, или безъ врѣме да ги острижатъ, или да ги обпиятъ въ платно, за да се дочака стрижба. Но това падане на косми е съвършено естествено, — зимната дрѣха се замѣнява съ лѣтна. Но повѣкога още прѣзъ есенъта или посрѣдъ зима космитѣ на конетѣ, биволитѣ и особено на говедата започватъ бързо да падатъ и то на широки дамги по шията, врата, плешкитѣ, гърба, ребрата, даже и отъ цѣлото тѣло; кожата остава гладка, като че е обръсната, или е покрита съ дребни тънки люспи, които много лесно падатъ. Това падане на космитѣ е придружено съ много силенъ сърбежъ, та животнитѣ силно се чешатъ отъ стени, дървета, прѣградки и отъ каквото завърнатъ, одраскватъ си кожата даже до раскървяване и на одрасканиѣ мѣста се образуватъ дебели струпе или ранички. Всичко това дава много лошъ изгледъ на животното; а падането на вълната у овцитѣ е голѣма загуба за стопанина.

Такъво изобилно падане космитѣ на животнитѣ става, или когато животнитѣ се държатъ въ много топлѣт и задушенъ яхъръ, като се връзватъ или вкарватъ много животни на малко мѣсто, или когато дълго врѣме се хранятъ съ много малко и слабопитателна храна и изведнѣжъ започне да се хранятъ съ изобилна храна. Космитѣ могатъ да падатъ и когато има паразити по кожата, но тогава има и други признаци.

Отъ горното кратко описание всѣки стопанинъ ще разбере, какво трѣбва да прави, за да не се оголватъ добитѣцитѣ му; той трѣбва често да провѣтрява яхѣра или кошарата, да не затваря много животни на малко мѣсто и да ги храни редовно, а не да прави скокове отъ малко — къмъ много изобилно хранене.

Когато вече космитѣ започнатѣ да падатѣ, тогава трѣбва да се измива добръ болното мѣсто съ катранлива вода и сапунъ и да се намазма съ свинска маса, въ която има и кюкюртъ.

Слѣдъ всичко това, а ѣ най-главно, добитѣка трѣбва да се чисти, да се чеше, да не се оставя на произвола на сѣдбата.

Въшки у говедата. — Най-вече зимѣ се случаватъ, че много отъ говедата и особено малкитѣ телета се напълнѣватъ съ въшки, а на това много спомагатъ 1) дългитѣ зимни косми и 2) нечистенето на говедата.

Когато тия паразити сѣ малко, тѣ неврѣдѣятъ толкова на животното, но когато сѣ много, както най-често се случаватъ, тогава постоянно го безпокоятъ, та много се чеше и лиже, а и много ослабва, понеже се хранятъ отъ него.

За прѣмахването на тия паразити най-главно е чистотата на кожата; а за по-лесното имъ уморяване може да се нацѣла животното или съ ленено масло, или съ тютюнова вода; само когато се мокри съ тютюнова вода, трѣбва една частъ отъ тѣлото да се намокри и слѣдъ 3—4 дена другата, защото, ако цѣлото тѣло навѣднѣжъ се намокри, заедно съ въшкитѣ може да умре и животното.

Каква опасность прѣдставлява за човѣка ухапването отъ мухата. Нѣма човѣкъ, който да не е обезпокояванъ лѣтъ отъ мухитѣ, които кацатъ по главата, лицето, рѣцѣтъ ипр., забиватъ дългото си смукало въ кожата, за да се нахранятъ и да поухапятъ, било човѣкъ, било животно, на което сѣ кацнали. Понеже мухитѣ лѣтитъ на всѣкъдѣ и кацатъ на всѣвъзможни прѣдмети, на разни нечистотии и на мърши, то и тѣхното ухапване не всѣкога е безопасно за човѣка. Миналата година се случило, че една муха ухапала единъ човѣкъ на дѣсния клѣпачъ; слѣдъ 5—6 часа започнало да сърби на ухапаното мѣсто, клѣпача по затекълъ, окото се затворило и въждата сѣщо отекала. На слѣдѣщия денъ заранѣта клѣпача и на другото око отекулъ, та и дѣтъ очи се за творили. Но отока се продължавалъ да се увѣличава и до вечерѣта челото, носа и цѣлото лице отекали. До третия денъ цѣлата глава на ухапаниа силно отекала; появила се и силна трѣска, болния немогълъ ни да говори, ни да яде, а и самото дишане станало много трудно; живота на болния билъ въ опасность.

По причина на лошото мѣсто, дѣто е билъ ухапанъ, не е било възможно ни операция да му се направи, нито пѣкъ да се изгори, защото ще се поврѣди окото.

Започнали да му налагатъ главата, и особено ухапаното мѣсто, съ студени кѣмпresi отъ вода, въ която имало сѣлюменъ. Достатѣчно е било два дена да се продължатъ тия кѣмпresi, за да се махне съвършено отока и болния да оздравѣе, а само дѣсния клѣпачъ останалъ извѣрнатъ.

Каква утровна материя е вкарала мухата съ ухапването въ клѣпача, та се е получилъ такъвъ лошъ и опасенъ отокъ?

Отъ направеното разслѣждане се узнало, че на съсѣдния стопанинъ овцитѣ умирали отъ „въгленъ“ (далакъ), а той оставялъ

мършитѣ незакопани и повеже отока, придруженъ съ силна трѣска, се махналъ отъ компреситѣ съ сюлюменъ, то отъ това слѣдва, че мухата е кацала по мършитѣ, нацапала си е смукалото въ кръвта отъ далачнитѣ овци и като е ухапала човѣка — съ мръсното си смукало, тя му е вкарала и зародиша навѣглена и се е получила, „лошата пришка“.

Поучепкето отъ този случай е, че никога мърши отъ добитѣкъ, отъ каквато болѣстъ-и-да е умрѣлъ, нетрѣбва да се оставятъ на поляната, да ги ядатъ кучетата и да кацатъ по тѣхъ мухитѣ, защото тѣ прѣдставляватъ голѣма опасностъ за здравия добитѣкъ па и за човѣка, защото не се знае отъ какво сж умрѣли животнитѣ. Всеѣки стопанинъ на добитѣкъ е длъженъ, когато пѣкос отъ животнитѣ му умре да го закопае дълбоко въ земята; иначе той самъ на себе си врѣди.

Градинарски востѣкъ. Градинарскиятъ востѣкъ е потрѣбенъ при хашладисванието и кастренето на разни овоцни дръвчета, за да се замазватъ съ него образуванитѣ на дръвчетата рани. Той се приготвява споредъ слѣдния рецептъ: Взема се 915 гр. чистъ чамъ-сакѣсъ, 15 гр. черна смула, 30 гр. овча лой и 40 гр. прѣсѣтъ дървенъ пепель — всичко 1000 гр. (1 килограмъ). Венчикитѣ тия части се растопяватъ въ едно гжрне. Чамъ-сакѣсътъ, смолата и лойта се найнапрѣдъ растопяватъ надъ огъня или на машината, но така, щото огънятъ да не се допира до дъното на гжрнето. Растопената смѣсъ трѣбва постоянно да се разбърква и сжщеврѣменно да се сипва пепельта. Така приготвената мазилка е твърдъ градинарски востѣкъ за разлика отъ рѣдкия, въ който при правянито трѣбва малко спиртъ. Първиятъ видъ вѣсъкъ, за който бѣше дума, трѣбва прѣди да се употрѣби да се стопли. Всички свойства, каквито се изискватъ отъ градинарския востѣкъ, той ги има до съвършенство. Той е дѣлкатъ, може твърдѣ добръ да се пипа и да се работи съ него, върху ранитѣ на дърветата дѣйствува твърдѣ благоприятно и трайно, въ всеѣко отношение може да се каже, че той е безъ недостатѣкъ.

Правила за събирачитѣ на гжби. 1. Червиви гжби небери! 2. Гжба, която испуца млѣченъ сокъ, е винаги съмнителна и опасна. 3. Отровната гжба има отвратителна миризма. 4. Когато врѣдителна и отровна за челешкото здравие гжба се расчупи или разрѣже съ ножъ, прѣчупеното или разрѣзаното мѣсто посипава. 5. Когато едно късче отъ съмнителна гжба се тури въ уста и се здъвче — тѣй като отъ малко птрче никой неможе да се отрови — тя люти и щипи на зъика. На мухоморката, която всеѣки познава може всеѣки да опита и да се увѣри. 6. Когато гжби берешъ, одрѣзвай гжбата надъ корена, който винаги трѣбва да остава въ земята, за да се поддържа понататашното размножаване на гжбитѣ.